

**SİLOPİ ve CİZRE'DE SOKAĞA ÇIKMA YASAĞI SÜRESİNCE
ve YASAK KALKTIKTAN SONRA GERİ DÖNÜŞLERDE
KADIN ve ÇOCUKLARIN YAŞAMIŞ OLDUĞU PSİKO-
SOSYAL SÜREÇLERE YÖNELİK ARAŞTIRMA
RAPORUDUR**

Mayıs, 2016

İçindekiler

Giriş.....	3
SİLOPİ RAPORU	4
1. Yasak Süresi Boyunca Kadınların Kendi Evlerinde Kalış Süresi	5
1.1. Nuh Mahallesi.....	5
1.2. Cudi Mahallesi.....	5
1.3. Başak Mahallesi.....	5
1.4. Barbaros Mahallesi.....	5
2. Yasak Sürecinde Birincil İhtiyaçların Karşlanması.....	5
2.1. Fiziksel Koşullar.....	5
2.2. Isınma İhtiyacını Karşlayabilme Koşulları.....	7
2.3. Hijyen Koşulları.....	7
2.4. Beslenme İhtiyacı.....	7
2.5. Sağlık Hizmetlerinden Faydalanma.....	8
3. Sokağa Çıkma Yasağı ve Yoğun Çatışmalar /Psiko-sosyal Durum.....	9
3.1. Görüşülen Kadınların Aktarımları.....	9
3.2. Sokağa Çıkma Yasağı Sürecinde Yaşamını Yitiren Kadınların Yakınlarının Aktarımları.....	11
3.3. Aktarımlarından Yasak Sürecinde ve Sonrasında Çocukların Yaşadıkları.....	12
4. Yasak Kalktıktan Sonra Evlerin Durumuna İlişkin Kadınların Aktarımları.....	13
5. Gözlem Ve Tespitler	13
CİZRE RAPORU	17
1. Yasak Süresi Boyunca Kadınların Kendi Evlerinde Kalış Süresi	18
1.1. Nur Mahallesi.....	18
1.2. Yafes Mahallesi.....	18
1.3. Sur Mahallesi.....	18
1.4. Cudi Mahallesi.....	19
2. Evden Ayrıldıktan Sonraki Süreçte Birincil İhtiyaçların Karşlanması.....	19
2.1. Fiziksel Koşullar.....	19
2.2. Isınma İhtiyacını Karşlayabilme Koşulları.....	20
2.3. Hijyen Koşulları.....	20
2.4. Beslenme İhtiyacı.....	20
2.5. Sağlık Hizmetlerinden Faydalanma.....	20
3. Yasak Kalktıktan Sonra Evlere Dönüş Süreci ve Aktarımlar	22
4. Sokağa Çıkma Yasağı ve Yoğun Çatışmalar/Psiko-sosyal Durum	27
4.1. Görüşülen Kadınların Aktarımları	28
5. Aktarımlarından Yasak Sürecinde ve Sonrasında Çocukların Yaşadıkları.....	31
6. Gözlem ve Tespitler.....	38

GİRİŞ

Çatışmalı/savaş süreçlerinde kadın ve çocukların etkilenme düzeyi farklı olmuştur. Yaşam haklarının ihlal edilmesi ve yaşam alanlarının tahrip edilmesi ile birlikte, sağlık, eğitim gibi temel hakların kullanılması, temel besin maddelerine ulaşılması, temiz suyun kullanılması gibi yaşamsal haklardan mahrum kalmıştır. Dolayısıyla kadın ve çocuklarda farklı sağlık problemleri belirlenmiştir. Aynı şekilde yılları alan travmalar savaş süreçlerinin gerçekliği olarak yansımaları bulmuştur.

Bu temelde, 19 Şubat 2016 -18 Nisan 2016 tarihleri arasında, GABB ve üye belediyelerde çalışan, sosyolog, psikolog ve sosyal çalışmacılardan oluşan çalışma grupları ile Şırnak ili Cizre ve Silopi ilçelerinde sokağa çıkma yasakları sırasında ve sonrasında kadın ve çocuklarda yaşanan psiko-sosyal süreçlerin raporlanması amacıyla çalışma yürütülmüştür. Çalışma grupları sosyolog, psikolog ve çalışma yürütülen ilçe belediyelerin kadın çalışanlarından oluşturulmuştur. Rapor, çatışma yaşanan ilçelerde sokağa çıkma yasağı ve sonrasında kadınların ve çocukların etkilenme düzeyi ile hak ihlallerini içermektedir.

Bu raporda ortaya konan verilerin elde edilmesini sağlayan saha çalışmaları, ilçe merkezlerinde sokağa çıkma yasağının kısmen kalktığı zaman dilimlerinde yüz yüze görüşmeler ve mülakat yöntemiyle yapılmıştır. Raporda mülakat yapılanların isimleri doğrudan ifade edilmemiş, sadece kamuoyunda sıkça gündeme gelen *Ayşe Buruntekin*, *Taybet İnan*, *Narin Kızıl*, *Cemile Çağırğa* ve *Hediye Şen*'in yakınlarından alınan görüşmeler doğrudan isimle ifade edilmiştir. Görüntüler çalışma yapan gruplar tarafından alınmıştır.

Çocuklara ilişkin yapılan çalışmalarda, 14 yaşa kadar olan yaş grubu için büyükleri ile diyalog kurulmuş, 14 yaş sonrası için de çocuğun durumu değerlendirilerek diyalog geliştirilmiştir. Çocuklarla ilgili açığa çıkan durum psikolog ve çocuk çalışması yapan uzmanlarla ortak değerlendirilip, sonuç rapora yansıtılmıştır.

Raporda görüşme yapılan kadınların ifade ettikleri kendi cümleleri ile yazılmış, Kürtçe olan diyalogların Türkçe tercümesi yapılmıştır. Görüntülere ilişkin bilgiler fotoğrafların alt kısmında ifade edilmiştir.

SİLOPİ RAPORU

Silopi’de 37 Gün Süren Sokağa Çıkma Yasağı Boyunca Kadınların Ve Çocukların Yaşamış Olduğu Süreçlere Dair Rapordur.

Rapor, GABB, Silopi Belediyesi ve GABB’a üye diğer belediyelerden görevlendirilen psikolog, sosyolog ve KPM (Kadın Politikaları Müdürlüğü) çalışanları tarafından hazırlanmıştır.

Amaç: Şırnak ilinin Silopi ilçesinde Şırnak Valiliği tarafından 14 Aralık 2015- 19 Ocak 2016 tarihleri arasında ilan edilen sokağa çıkma yasağına ve bu süreçlerde yaşanan yoğun çatışmalara tanıklık eden kadınların; yine kadınların aktarımından ve yapılan gözlemlerden çocuklarının yaşamış olduğu süreçleri gözlemlemek, ihtiyaç tespitinde bulunmak ve buna dönük bir hizmet haritası çıkarmaktır.

Kapsam: Araştırma, Şırnak ilinin Silopi ilçesinde 37 gün süren sokağa çıkma yasağında çatışmaların yoğun bir şekilde yaşandığı 4 merkez mahalle olan Nuh, Cudi, Başak ve Barbaros mahallelerinde yasak süresi boyunca bu duruma tanıklık eden 360 hanede yaşayan kadınlarla yapılan birebir görüşmeler ve kadınların aktarımı üzerinden çocukların genel durumunu kapsamaktadır.

ÖZET

Şırnak illinin 100.000 nüfuslu Silopi ilçesinde, Şırnak Valiliği tarafından 14 Aralık 2015 Pazartesi günü saat 23.00 itibari ile ilan edilmiş olan sokağa çıkma yasağı 19 Ocak 2016 pazartesi günü saat 05.00 itibari ile 18.00-05.00 saatleri hariç olmak üzere kaldırılmıştır. Çatışmaların yoğunluklu olarak Nur, Cudi, Başak ve Barbaros mahallelerinde yaşanmış olmasından kaynaklı hedef kitlemiz de bu mahallelerde yaşayan ve yasak süresi boyunca bu yaşanan duruma tanıklık eden kadınlar olmuştur.

Araştırmamızda birebir görüşme tekniği kullanılmış, bu görüşmeler de elde edilen bilgiler yazılı kayıt altına alınmış ve sonrasında tüm veriler birleştirilerek bu rapor hazırlanmıştır.

Yasak süresi boyunca toplamda 29 sivillin yaşamını yitirdiği ve bunlardan 6’sının kadın olduğu yapılan görüşmelerden ortaya çıkmıştır.

1. Yasak Süresi Boyunca Kadınların Kendi Evlerinde Kalış Süresi

1.1. Nuh Mahallesi

Toplamda 86 hanede yaşayan kadınlarla yapılan görüşmelerde yasak süresince en az 11 en fazla 36 gün boyunca bu mahallede kaldıkları bilgisi aktarımlardan elde edilmiştir. Bu süre boyunca birden fazla ailenin birlikte ve çoğunlukla bodrum katlarında kaldıkları yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır.

1.2. Başak Mahallesi

Toplamda 38 hanede yaşayan kadınlarla görüşme alınmıştır. Kadınlarla yapılan görüşmelerde yasak süresince en az kalış süresi 5 en fazla kalış süresi ise 27 gün olarak tespit edilmiştir. Yine evlerde kalmaktan ziyade birden fazla ailenin bir arada bodrum katlarında kaldıkları yapılan görüşmelerden elde edilen bilgidir.

1.3. Cudi Mahallesi

Toplamda 40 hanede yaşayan kadınlarla görüşmeler alınmıştır. Bu hanelerde yaşayan kadınlarla yapılan görüşmelerde yasak süresince kalış süresinin en az 11 en fazla 21 gün olduğu bilgisi yapılan aktarımlardan elde edilmiştir.

1.4. Barbaros Mahallesi

Toplamda 15 hanede yaşayan kadınlarla görüşmeler alınmıştır. Bu hanelerde yasak süresince en az 20 en fazla 22 gün kalındığı bilgisine yapılan aktarımlardan ulaşılmıştır.

2. Yasak Sürecinde Birincil İhtiyaçların Karşlanması

2.1. Fiziksel Koşullar

Yapılan hane ziyaretlerinde kadınlarla bire bir görüşmelerde fiziki koşullar noktasındaki aktarımlardan, insanların ortalama 5 ya da 6 gün kendi evlerinin içinde kalabildikleri ve sonrasında yoğun çatışmalar ve evlere isabet eden kurşun ve bombalardan kaynaklı can güvenliklerini sağlayabilmek için bodrum katları ve ahırlara sığındıkları bilgisine ulaşılmıştır.

Hane ziyaretlerinde insanların yasak sürecinde sığındıkları ahır ve bodrumlar gözlemlenmiş, görsellik kayıt altına alınmıştır(**resim-1 ve resim-2**). Bu mekanların yaşam alanı olarak kullanılmaya çalışıldığı, yine ahırlarda daha önce hayvanların barınmış olmalarından kaynaklı hijyen koşullarının olmadığı görülmüş, bununla birlikte birçok ahırda ise insanların hayvanlarla beraber ortalama 15 gün yaşamak zorunda kaldıkları bilgisi verilmiştir.

Resim-1

Resim-2

2.2. Isınma İhtiyacını Karşılatabilme Koşulları

Yoğun çatışmaların ve sokağa çıkma yasağının konulması yılın en soğuk aylarına denk gelmesiyle ısınma ihtiyacı doğmuştur. Ancak ortalama 15 gün boyunca yaşam alanları olarak kullanılmaya mecbur bırakıldıkları bodrum ve ahırların fiziki koşulları insan yaşamının idamesi için uygun olmadığı gibi, soba kurma ya da ısınma ihtiyacının farklı yollarla karşılanması için de uygun mekânlar olmadığı gözlemlenmiştir. Bodrumda kalmayıp bu süre boyunca evlerinde kalan kadınların aktarımından, elektriğin olmaması yine yakıt malzemelerinin evlerin dışında olmasından kaynaklı ısınma ihtiyaçlarını karşılayamadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Gerek bodrumda gerekse bu süreyi evlerinde geçirmek zorunda kalan kadınlarla yapılan görüşmelerden, her iki durumda da ısınma ihtiyaçlarını karşılayamadıkları bilgisi elde edilmiştir.

2.3. Hijyen Koşulları

Hijyen koşulları fiziksel mekan anlamında zaten yetersizken aynı zamanda elektrik ve suyun olmaması, yine bu mekanlarda tuvalet ihtiyaçlarını giderecek yerlerin bulunmamasının bu hijyen koşullarının daha da ağır hale gelmesine sebebiyet verdiği yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır.

Nitekim tuvalet ihtiyaçlarını gazete ve kâğıt parçalarıyla gidermiş ve dışarı atmak zorunda kaldıkları bilgisini yapılan aktarımlardan elde edilmiştir. Bodrumda kaldıkları süre boyunca banyo yapamamalarından kaynaklı hem kadınlarda hem de çocuklarda bitlenme durumu yaşandığı belirtilmiştir.

Su depoları ve kapının önünde bulunan havuzlara yoğun bombardıman altında risk alınarak ulaştıkları belirtilmiştir. Ancak depo ve havuzların top atışlarından hasar görmelerinden ötürü bu sulara ulaşamadıkları, bundan kaynaklı su ihtiyaçlarını birikmiş yağmur suları ve mahallelerden geçen gider kanallarından risk altında karşıladıkları bilgisine ulaşılmıştır.

Bodrumlarda ve ahırlarda kalan kişiler arasında aynı zamanda engelli kadın ve çocukların olduğu öğrenilmiş, bunların bakımı noktasında gerekli (hasta bezi, kıyafet vb.) ihtiyaçların karşılanamadığı belirtilmiştir.

2.4. Beslenme İhtiyacı

Sokağa çıkma yasağı öncesinde hemen hemen her evde gıda stokları yapıldığı aktarılmıştır. Ancak evden 5-6 gün sonrasında çıkılıp bodrumlara sığınmak durumunda kalmaları ve hiçbir şekilde bu bodrumlardan can güvenliğinden kaynaklı çıkamamaları gıda stoklarına ulaşmalarına engel olduğu bilgisine yapılan görüşmelerle ulaşılmıştır. Kadınlar, gıda stoklarına ulaşamadıklarından kaynaklı beslenemediklerini, emziren kadınların da süten kesildiğini ve çocuklarını besleyemediklerini dile getirmişlerdir.

2.5. Sağlık Hizmetlerinden Faydalanma

Bu süreçte yaşlıların bakımı noktasında özellikle yaşlı kadınların kalp, şeker, tansiyon, kısmen kanser vb. daha ağır hastalıkları olmalarından kaynaklı ilaç sıkıntısı yaşadıkları aktarılmıştır. Bodrumda kaldıkları sürece bu ihtiyaçlar giderilememiş ve herhangi tıbbi müdahale hizmetinden faydalanılamamıştır.

Bu bodrum ve ahırlarda kalmak durumunda olan aynı zamanda engelli ve yaşlı kadınların kişisel ihtiyaçları karşılanamamıştır. Var olan sağlık problemlerinin daha da ağırlaşmış olduğu, bu esnada bu hizmetten faydalanamadıkları için yaşamını yitiren kadınların olduğu da aktarılmıştır.

Gerçekleştirilen görüşmelerde hamile kadınlarla karşılaşmış ve bu sürecin içinde olmalarından kaynaklı sağlık hizmetlerinden faydalanamadıklarını belirtmişlerdir. Gebelik sürecinde bu süreci yaşayan toplamda 10 kadınla görüşme alınmıştır. Bu görüşmelerden aktarılanlardan bazıları:

Görüşme 1: *Aşırı stres ve korkudan kaynaklı erken doğum yapmak zorunda kaldığını belirten kadın, uzun bir süre ambulans bekledikten sonra başka bir ile naklinin gerçekleştirildiğini ve doğum yaptıktan 2 gün sonra çocuğunu kaybettiğini belirtmiştir.*

Görüşme 2: *6 yıldan sonra gebe kaldığını aktaran başka bir kadın yasak sürecinde rahatsızlanıp uzun bir süre bekledikten sonra hastaneye kaldırıldığını ve burada hamile olduğunu öğrendiğini belirtmiştir. Ancak bir daha yasak kalkana kadar evine dönemediğini, yasağın kalktığı gün geldiğinde ise 8 saat boyunca yolda arama noktasında güvenlik güçleri tarafından bekletildiğini, burada tuvalet ihtiyacını da gidermeye müsaade etmediklerini aktarmıştır.*

Görüşme 3: *Bodrumda yaşamak zorunda kaldığını belirten bir diğer gebe kadın, aşırı korku, uykusuzluk ve iştah kesilmesi gibi zorluklarla karşılaştığını ancak bu süre içerisinde sağlık hizmetlerinin hiç birinden faydalanamadığını aktarmıştır.*

Görüşme 4: *Bir başka görüşmede ise yoğun patlamaların ve silah seslerinin vermiş olduğu kaygı ve korkudan kaynaklı bebeğinin karnında ters döndüğünü ifade eden kadın, yasak süresince bu duruma müdahale edemediklerini, yoğun ağrılar içinde yaşamak zorunda kaldığını belirtmiştir.*

Yasak süresince bodrum ve ahırlarda yaşamak zorunda bırakılan çocukların sağlık sorunlarının başında ise ısınma problemi ve beslenme yetersizliğinden kaynaklı soğuk algınlığı, zatürre ve bronşit gibi hastalıkların olduğu aktarılmıştır. Bu hastalıkların tedavilerine dönük sağlık hizmeti istenmesine rağmen bu süre içerisinde bu hizmetten faydalanamadıklarını belirtmişlerdir.

Sokağa çıkma yasağı boyunca bu mahallelerde kalan ve patlamalarda etrafa saçılan parçacıklardan, mermilerin isabet etmesinden ve darp sonucu yaralanan toplam 15 kişinin olduğu belirlenmiştir. Bunlardan 6'sının kadın olduğu öğrenilmiştir.

Bu 15 yaralıların hepsi bodrum ve ahırlarda, insanların kendi imkânları ile tedavi edilmek zorunda kalmış, istendiği halde hiçbir şekilde sağlık hizmetinden faydalanamadıklarını, ambulansların girişine devlet güçleri tarafından müsaade edilmediği ifade edilmiştir.

Yine yapılan görüşmelerde yaralıların sağlık durumunun daha da kötüye gittiği, yaraların enfeksiyon kapıldığı, 2 yaralıda hala parçaların yerinde olduğu ve bunların ameliyatla alınması gerektiği bilgisine yapılan aktarımlardan ulaşılmıştır.

Ayrıca yasağın bittiği gün evine girmeye çalışan bir kadının da, yatak dolabının içerisinde olan patlayıcı maddenin patlamış olmasından kaynaklı 3 parmağını kaybettiği, eşinin ise karnından yaralandığı bilgisine ulaşılmıştır.

3. Sokağa Çıkma Yasağı ve Yoğun Çatışmalar / Psiko-sosyal Durum

3.1. Görüşülen Kadınların Aktarımları

Yasak süresi boyunca bu mahallerde kalan kadınlarla yapılan görüşmelerde ortaya çıkan aktarımlarda özellikle bu süre içerisinde can kaybı yaşamayan ya da bu duruma tanık olmayan kadınlarda bunların olmamasından kaynaklı bir rahatlama, şükretme durumu olduğu gözlemlenmiştir.

Ancak ailelerinden herhangi birinin yaralanmasına ya da yaşamını yitirmesine tanıklık eden kadınların aktarımı ise *“Yaşayacağımız en ağır acıyı yaşadık temel ihtiyaçlar ve diğer etkenler bizim için çok da önemli değil”* şeklinde olmuştur.

Yine bu süre içerisinde kadınlar, en çok kaygılandıkları durumlardan birinin de çocuklarına herhangi bir zarar gelmesi, onları kaybetme korkusu olduğunu belirtmişlerdir.

Yasak süresince bodrumda kaldıkları süre zarfında hayatta kalacaklarına dair umutlarını yitirdiklerini ve hala yaşıyor olmalarına inanamadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu kadınların en az 15 en fazla 20 gün bodrumlarda ve ahırlarda karma (erkek-kadın –çocuk-engelli-yaşlı) bir şekilde yaşamak zorunda kalmaları, bu süre içerisinde ihtiyaçlarını karşılamada yaşadıkları sıkıntılar da ayrı bir travma yaşamalarına neden olmuştur. Kadınlar, bu sürenin biteceğini, buradan çıkılacağına dair umutlarını yitirdiklerini belirtmişlerdir.

Yoğun top atışları ve bombardımanda çocuklarının aşırı korkmasından kaynaklı, onlara yardımcı olabilmek için kendi duygularını bastırdıklarını belirtmişlerdir.

360 kadınla yapılan görüşmede, yasak başlamadan önce ailelerin genç kadınları, gelinlerini ve kız çocuklarını başka yerlere gönderdiği, bu süre içerisinde kalan kadınların neredeyse %70'inin 50 yaş üstü kadınlar olduğu, %30'unun ise genç kadın ve çocuklardan oluştuğu ortaya çıkmıştır.

Bu durumun neden böyle olduğuna dönük sorulara yönelik verilen cevaplarda, bunun temelinde yatan asıl kaygı ve korkularının; kızlarına, gelinlerine dönük herhangi bir saldırının (taciz, tecavüz vb.) yaşanabileceği olasılığı düşüncelerinin olduğu ve bunun önünü

alabilmek için böyle bir yöntem kullandıkları, ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde 90'lı yıllar ve son dönemde Şengal ve Kobane de kadınların bedenlerine dönük gerçekleştirilen saldırılar gibi olacağı kaygısını ve korkularını da dile getirmişlerdir. Bundan kaynaklı bu şekilde bir savunma mekanizması gerçekleştirdikleri gözlemlenmiştir.

Çatışmasızlık sürecinde birçok hayvanlarının olduğunu belirten kadınlar, yasak sürecinden sonra evlerine döndüklerinde hayvanlarının çoğunun telef olduğunu, yine telef olmayan az sayıda hayvanın ise saldırganlaştığını, kapalı alanlarda kalamadıklarını belirtmişlerdir. Yine aktarımlarda **'Hayvanların durumuna bakın bizim neler yaşadığımızı anlarsınız. Nasıl delirmedığımızı biz de bilmiyoruz'** söylemleriyle sıkça karşılaşmıştır.

Birçok kadın çatışmalar esnasında sokak ortasında kalan yaralı ve ölümlerden çok olumsuz etkilendiklerini, yaralıların yardım isteklerine cevap olamadıklarını, gitmek istediklerini ama gitmeye çalıştıkları takdirde devletin kolluk kuvvetlerine bağlı JÖH ve PÖH olarak bilinen keskin nişancılara hedefi haline geldiklerini aktarmışlardır.

Görüşme yapılan bütün kadınlar, yasaktan sonra uyku sorunu yaşadıklarını, özellikle geceleri zırhlı araçların sürekli kapılarının önünden geçmesi, evlerinin içerisinde aydınlanmaların olması, her an eve baskın yapılma korkusunu yaşadıklarından dolayı yasak esnasında taşıdıkları kaygı ve korkunun yasağın kalkmasından sonra daha fazla arttığını belirtmişlerdir.

Evlerinin içinde bile rahat dolaşamadıklarını, evde tek başlarına kalamadıklarını, sinirli ve stresli olduklarını belirtmişlerdir.

Özellikle yasak zamanında devletin kolluk kuvvetlerine bağlı JÖH ve PÖH güçleri tarafından evlerine baskın yapılan kadınlar, bu kişilerce inanç üzerinden hakarete uğradıklarını, kendilerine *'siz namaz kılıyor musunuz'*, *'abdest alıyor musunuz'* gibi aşağılayıcı cümleler kullandıklarını ifade etmişlerdir.

B.N. Ben eskiden gece olunca kapının önüne yatağımı serer, gece boyunca yıldızları izler, öylece dışarıda uyurdum. Ancak şimdi kapımı açmaya bile cesaretim yok.

Sokağa çıkma yasağında mahallelerinde kalan ve yoğun çatışmalara şahitlik eden kadınlarla yapılan görüşmelerde ortaya çıkan ortak bir durum da; bir daha asla evlerine dönemeyecekleri, eskisi gibi yaşayamayacakları, kendilerinin de tıpkı Suriyeli göçmenler gibi başka yerlere gideceklerini zannederek bu korkuyla, üzüntüyle, acıyla yaşamış olduklarıdır.

Hala kurşun ya da patlayıcı madde parçacıklarının değdiği odaların kapısını açamadıklarını, o manzarayı hatırlamak istemediklerini aktarmışlardır.

Bu süre içerisinde yaşamını yitirenlerden 3 kadının çocukları ve komşuları ile görüşmeler alınmıştır.

3.2.Sokağa Çıkma Yasağı Sürecinde Yaşamını Yitiren Kadınların Yakınları

Ayşe Buruntekin'in kızı: *Biz komşumuzun bodrumuna sığınmıştık. Ancak annemle beraber arka bahçeden dolanıp hayvanlarımıza yem vermeye gittik. Sonra annem tek başına sokağın başındaki markete kardeşime süt almak için kapının önüne çıkınca keskin nişancılar tarafından hedef alındı ve vuruldu. Yengem ve babamın yardımıyla annemi içeriye çektik. Sonrasında evde kalma durumumuz olmadığı için tekrar bodruma sığınmak zorundaydık. Kendi imkânlarımızla sedye tarzında bir şey yapıp ucuna ip bağladık, cenazemizi üzerine bırakıp ipin ucunu komşulara attık ve onların yardımıyla bodruma tekrar döndük. Annemin cenazesiyle 6 gün aynı yerde kaldık. Küçük kardeşim annemin cenazesinin olduğu odanın kapısını çalıyor ağlıyor kapıyı aç diyordu. O günden sonra ben kendim hiç uyuyamadım kardeşim ise gece uyuyan kadınların yüzlerine sırayla dokunuyor annemi arıyordu. 6 günün sonunda cenazemizi ucuna ip bağladığımız sedyeyle camiye ulaştırdık. Cenaze oradan devlet güçleri tarafından alınıp Şırnak Devlet Hastanesi morguna otopsi için götürülmüş, oradan da Habur'daki soğuk hava deposuna gönderilmiştir. Sonrasında bizden habersiz annemi gömmüşler. Mezardakinin annem mi değil mi bilmiyoruz. Uğraşlarımızın hiç birine cevap gelmedi ve biz hala annemin mezarına gitmedik.*

Taybet İnan'ın kızları: *Biz de komşunun bodrumuna sığınmıştık. Annem evin ateş aldığını gördü ve bakmak için çıktı. Annem keskin nişancıların hedefi oldu. Sesi duyan amcam annemin yardımına gitmeye çalışırken o da katledildi. Amcam eve yakın olduğu için onu içeriye çekebildik. Ama sonradan o da yaşamını yitirdi. Onun cenazesiyle daha fazla kalamadık ve karşıda oturan ablamın evinde kalmaya başladık. Babam da anneme ip uzatıp içeriye çekmeye çalışırken kolundan yaralandı.*

İlk gün annem yaralıydı. Ulaşamadık. Eğer yetişebilseydik annemi kurtarabilirdik belki. Beyaz bayraklarla çıktık, emniyetin bilgisi dahilindeydi, bir çok kez girişimde bulunduk, ancak sokağın başındaki zırhlı araçlardan ateş açılıyor, keskin nişancıların hedefi oluyorduk ve bu yüzden her defasında girişimlerimiz sonuçsuz kalıyordu. Anneme yardım edemedik. Annemin cenazesi 7 gün boyunca sokak ortasında kaldı. Kediler, köpekler annemin parmaklarını kemirmişler. 7 gün sonunda annemin cenazesini kaldırdılar. Otopsi için Şırnak Devlet Hastanesine götürülmüş. Oradaki kardeşim hastane önünde bekliyordu. Ancak cenazeleri yarın teslim edeceğiz denilmiş. Sabahında kardeşim oraya gittiğinde cenazemizin gece götürüldüğünü öğrendik. Aileden 2 kişiye haber verilmiş ve bizden habersiz gömülmüş.

Yasak esnasında kalp krizi geçiren Narin Kızıl'ın eltisi: *Biz 3-4 aile ile bir arada kalıyorduk. Şiddetli patlama seslerinden korkuyordu ve rahatsız olduğunu defalarca belirtti. Biz hastaneyi arayıp ambulans çağırdık, defalarca aradıktan sonra ambulans gece geç saatlerde ambulans geldi. Ama ambulans sokağın başında olmasına rağmen yoğun çatışmalardan kaynaklı güvenliğimizi alamadığımız için evden çıkamıyorduk. Çok zor şartlar altında el arabasına koyup ambulansa ulaştırdık. Oradan hemen Batman Devlet Hastanesi'ne kaldırdık. Ancak oraya gittiğimizde doktorlar hastanın yaşamını yitirdiğini belirttiler. Eğer ambulansa zamanında gelmiş olsaydı ve biz hemen ambulansa yetiştirebilseydik Narin şimdi yaşıyor olabilirdi.*

3.3. Aktarımlarından Sokağa Çıkma Yasağı Sürecinde ve Sonrasında Çocukların Yaşadıkları

Bu süre içerisinde görüşülen kadınların aktarımından kalp krizi geçiren 2 çocuk olduğu belirlenmiştir. Bu çocuklarda biri yasak esnasında baygınlık geçirmiş, bir diğeri ise yasak kalktıktan sonra aynı rahatsızlığı yaşamış olduğu aktarılmıştır. Her ikisinin de daha sonra doktora götürüldüğü ve kalp krizi geçirdikleri öğrenilmiştir.

Görüşülen kadınlardan bir diğeri ise 2 çocuğunun kalp hastası olduğunu, bu süre içerisinde kriz geçirme olasılığından çok korktuklarını, ilaç sıkıntısı yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Yine bu süre içerisinde bodrumda kalan çocuklar havale geçirmiş ancak hiçbir şekilde sağlık hizmetlerinden faydalanamadıklarını belirtmişlerdir.

Aynı zamanda bu süre içerisinde bu ahır ve bodrumlarda 2 işitme engelli çocuğun olduğu ancak cihazların bomba seslerini duymamaları için çocukların kulaklarına takılmadığı belirtilmiştir.

İ., (kadın yurttaş): *Yasağın ilk gününde ben rahatsızlığımdan dolayı akrabaların evine gittim. Ancak eşim ve kızım evde kalmışlardı. Bu esnada yasağın 16. Gününde güvenlik güçleri tarafından eve baskın yapılmış eşim çıkmak istemediği için darp edilmiş ve o esnada kızının babamı niye dövüyorsunuz demesiyle 16 yaşındaki kızının da JÖH ve PÖH güçleri tarafından darp edildiğini ifade etmiştir.*

Özellikle yasağın 23. ve 24. günlerinde kaldıkları bodrumdan devletin kolluk kuvvetlerine bağlı JÖH ve PÖH güçlerin uyarısıyla çıkmak durumunda kalmaları ve gidecekleri yere ulaşana kadar çocukların aç kaldığı ve çok korktukları, sürekli ağladıkları aktarılmıştır. Yasak kalktıktan sonrada eve dönüldüğünde en küçük bir tıkırtıda, ya da zırlı araçların geceleri evin önünden geçmesi esnasında uykudan sıçradıklarını ve 'Anne yine mi savaş başladı?' diye sorup ağlamaya başladıkları aktarılmıştır.

Yine bodrumda kaldıkları süre boyunca ve yasak esnasında çocukların aşırı patlama seslerinden kaynaklı bir rahatsızlık geçirmemeleri için kulaklarına pamuk tıkadıklarını belirtmişlerdir.

Çocukların yasak süresi boyunca ve sonrasında da uyku sorunu yaşadıkları, geceleri çılgık atarak uyandıkları ve anneleri olmadan kapıdan dışarıya bile çıkamadıkları belirtilmiştir.

Anneler çocukların yasak süresi boyunca zaten okula gidemediklerini, yasak kalktıktan sonra ise çocukların kendilerinin okula gitmek istemediklerini, bu mahallelerde olan okulların yakılmasından kaynaklı başka mahallelerdeki okullara gitmek zorunda olduklarını ve bundan dolayı okula gitmekten korktuklarını belirtmiştir. Bunlar daha çok ilkökul çağındaki çocuklar üzerinden yapılan aktarımlardır.

Yasaktan sonra başka bir mahalleye gitmek zorunda kalan ilkökul çağındaki çocukların annelerinin ya da evden birilerinin eşlik etmesi koşuluyla okula gitmeye ikna olduklarını

aktarmışlardır. Yine görüşme yapılan kadınların aktarımlarında çocukların burada kalmak istemedikleri öğrenilmiştir.

Lise çağındaki kız çocuklarının ise anneleriyle yapılan görüşmelerde, ailelerin bu çocukları mahallelerdeki okulların yanmış olmasından kaynaklı başka bir mahalleye göndermek istemediklerini belirtmişlerdir. Gerekçe olarak genç kız oldukları, etrafta sürekli zırlı araçların olmasını ve bundan kaynaklı çocuklarına zarar verilebileceği kaygısını taşıdıklarını aktarmışlardır.

4. Yasak Kalktıktan Sonra Evlerin Durumuna İlişkin Kadınların Aktarımları

Sokağa çıkma yasağının kaldırılmasıyla beraber evlerine dönen kadınlar bir bütünen aşağıdaki aktarımları yapmışlardır:

-Evlerimiz harabeye dönmüştü.

-Halılarımızın üzerine çamurlu ayaklarla basılmış.

-Kapılarımız kırılmış tek bir tane sağlam cam kalmamıştı.

-Kapılar açık bırakıldığı için içeriye hayvanlar girmiş, kalan erzaklarımız kullanılamayacak hale gelmişti.

-Evlerimiz kolluk kuvvetleri tarafından işgal edildi, bu güçler evlerimizin çatılarına ya da içine mevzilendiler.

-Askerler evlerimizin içinde kaldıkları süre boyunca evin içindeki malzemeleri kullanmışlar, eşyalarımızı kullanılamaz hale getirmişler, halıların üzerine tuvaletlerini yapmışlar.

-Evlerimize döndükten uzun bir süre sonra elektrik ve su geldi, ama hala elektrik ve suyun olmadığı evler var.

5.Gözlem Ve Tespitler

-Gidilen evlerde kurşun ya da patlayıcı maddelerden hasar görmeyen tek bir evin olmadığı gözlemlenmiştir. En ağır hasar olarak evlerin tamamen yakılarak kullanılamayacak durumda olduğu, en düşük hasar ise bütün camlarının ve kapılarının kırılmış olduğu, duvarlarda kurşun izlerinin olduğu gözlemlenmiştir.(**resim-3, resim-4,resim-5,resim-6, resim-7,resim-8**)

Resim-3

Resim-4

Resim-5

Resim-6

Resim-7

Resim-8

-Evlerde kalan kadınların daha çok 50 yaş üstü kadınlar olduğu, genç kadınlar ve gelinlerin yasak konulmadan uzaktaki akrabaların evlerine gönderildiği tespit edilmiştir.

-Kadınlar, bir yandan evlerini terk etmeyi istemezken, diğer yandan genç kadınları, çoğu zaman kız çocuklarını da buna dahil ederek çatışma ve yasağın olduğu bölgelerden uzaklaştırdıkları aktarımlardan öğrenilmiştir. Bu duruma neden olarak da 90'lı yıllar ve yakın zamanda Şengal, Kobane olaylarında kadınların DAİŞ çeteleri tarafından maruz kaldıkları taciz ve tecavüzün bir benzerini yaşamaktan korktukları için böyle bir yöntem geliştirdikleri gözlemlenmiştir.

-Kadınların ahır ve bodrumlarda erkeklerle beraber kalmaları bundan kaynaklı özgün ihtiyaçlarını onların yanında gidermek durumunda olmaları kendilerinde post-travmatik (kayı, utanma, çekinme vb.) durumlar yarattığı gözlemlenmiştir.

-Yasak esnasında bodrumlarda kalan kadınlar, JÖH ve PÖH'lü güçlerin yaptıkları anonslarla buldukları yerden çıktıklarını ve buradan hepsinin spor salonuna bu güçlerin kontrolünde götürüldükleri yapılan aktarımlar üzerinden öğrenilmiştir. Bu güçler tarafından hakarete maruz kaldıklarını belirten kadınların, bu korku ve kaygıyı üzerlerinden atamadıkları gözlemlenmiştir.

- Yine yapılan görüşmelerde kadınların bodrumlarda kaldıkları esnada yoğun top atışı ve çatışmaların ortasında olmalarına rağmen korku ve kaygının çok farkında olmadıkları, ancak yasak sonrasında bu duyguların (lant vb. zırlı araçların sesi, her sokak başında oluşları, geceleri evlerin içine ışık tutmaları gibi yaklaşımlar) çok net bir şekilde açığa çıktığı ve bundan kaynaklı yoğun stres ve korku yaşadıkları tespit edilmiştir.

- Kadınlarla yapılan görüşmelerde, kadınların yaşadıkları süreçleri aktarırken konuşma aralarında sık sık *"Her şey de anlatılmaz ki"* ifadelerini kullandıkları gözlemlenmiş ve kadınların aktarımlarda buldukları esnada yoğun kaygı ve korku yaşadıkları tespit edilmiştir.

- Aynı zamanda JÖH ve PÖH güçleri tarafından evlerin duvarlarına yazılan özellikle kadın bedenini hedef alan aşağılayıcı cümlelerin yazılması, yine evlerde eşyalara verdikleri hasarların (halıların yakılması, koltukların bıçaklanması, tabakların kırılması, halıların üzerine tuvaletlerini yapmaları vb. durumlar) kadınlarda bu korku ve kaygının düzelmesi ya da bu duyguların iyileşmesi durumunu zorlaştırdığı gözlemlenmiştir.

- Yoğun çatışma süreci, sokağa çıkma yasağı ve sonrası süreçlerin aktarımları kadınlar tarafından yapılırken, bu kadınların kendilerine dönük bir iyileştirme çabasından ziyade çocukları ve ailenin diğer fertlerine yönelik iyileştirme çabalarının olduğu gözlemlenmiştir.

- Kadınların yaşadıkları sıkıntıları aktarırken sürekli ağladıkları ve titredikleri gözlemlenmiştir.

- Devletin kolluk gücüne bağlı JÖH ve PÖH güçleri tarafından evlerinden zorla çıkarıldıklarını aktaran kadınların, gittikleri akrabalarının evlerinde de yine farklı huzursuzluklar yaşadıkları; aynı zamanda erzak problemi yaşamaları nedeniyle gittikleri

ailelere karşı bir mahcubiyet duygusu oluştuğu ve bundan kaynaklı yasak kalkmadan risk alarak evlerine döndükleri tespit edilmiştir.

- Sağlık sorunları yaşayan kadınların bu süre içerisinde durumlarının ağırlaştığı, tedavilerin zorlaştığı gözlemlenmiştir.

- Bu süre içerisinde çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için duygusal bir çöküntü yaşadıklarını bundan kaynaklı suçluluk duygusu hissettikleri tespit edilmiştir.

-Yasak süresince bodrumlarda kalan çocukların yaş ortalaması 0-12 yaş grubu olduğu gözlemlenmiştir.

- Bu çocukların birincil ihtiyaçlarının karşılanamamış olduğu, bundan kaynaklı çocuklarda bünye zayıflaması ve soğuk hava nedeniyle, sürekli soğuk algınlığı, zatürre vb hastalıkların baş gösterdiği, iyileşme sürecinin kesintiye uğradığı gözlemlenmiştir.

- Yasaktan sonra doktora götürülen çocuklarda vücudun su ihtiyacının karşılanmamasından kaynaklı vücutta su kaybının olduğu yapılan aktarımlardan tespit edilmiştir.

- Yasak sonrası gözlem yapılan mahallelerde dışarıda oynayan çocuk sayısının az olduğu, çocukların daha çok evlerinin bahçelerinde oynadığı gözlemlenmiştir.

- Yine sokakta sürekli seyir halinde olan güvenlik güçlerine ait zırhlı araçların olması çocuklarda korku ve paniğe yol açtığı, bundan kaynaklı çocukların bu araçları gördüğü gibi evlerine kaçtıkları gözlemlenmiştir.

-Geceleri zırhlı araçların yine seyir halinde sokaklarda olmaları ve gelen telsiz sesleri, evlerin içine tutulan ışıklandırmalar, çocukların sürekli uykularının bölünmesine, annelerine sarılarak uyumalarına ve ağlamalarına, yoğun korku yaşamalarına neden olduğu tespit edilmiştir.

- Bu mahallelerde olan 3 okulun tamamen yanarak kül olduğu, kalan bazı okulların karakola dönüştürüldüğü tespit edilmiştir. Bunun çocukların okula dönük algılarında tamamen olumsuz bir etki bıraktığı ve bu olumsuz etkinin daha çok çocukların okula gitmek istememeleri üzerinden olduğu gözlemlenmiştir.

- Aynı şekilde ailelerin de, çocuklarının okulu yandığı için çocuklarını uzakta olan okullara güvenlik kaygısı taşıdıklarından kaynaklı göndermek istemedikleri tespit edilmiştir.

- Yine farklı bir okula gitmek durumunda kalan çocukların yeni bir okula adapte olamadıkları yapılan aktarımlar ve edinilen gözlemlerden tespit edilmiştir.

-Kadınların aktarımlarından, başka okullara gitmek zorunda kalan çocukların tek başına okula gitmek istemedikleri, sürekli annelerinin ya da evden birilerinin onlara refakat etmelerini istedikleri, çocuklarda okula ve okumaya dönük bir fobi oluştuğu gözlemlenmiştir.

- Güvenlik güçlerine dair kadın ve çocuklarda oluşan baskın algının ise korkutan, öldüren, şiddet uygulayan kişiler olduğu yapılan aktarımlar ve gözlemlerden tespit edilmiştir.

CİZRE RAPORU

Cizre’de 79 Gün Süren Sokağa Çıkma Yasağı Boyunca Kadınların Ve Çocukların Yaşamış Olduğu Süreçlere Dair Oluşturulan Rapordur.

Rapor GABB, Cizre Belediyesi ve GABB’a üye diğer belediyelerden görevlendirilen psikolog, sosyolog ve KPM çalışanları tarafından hazırlanmıştır

Amaç: Şırnak ilinin Cizre ilçesinde Şırnak Valiliği tarafından 14 Aralık 2015- 2 Mart 2016 tarihleri arasında ilan edilen sokağa çıkma yasağına ve bu süreçlerde yaşanan yoğun çatışmalara şahitlik eden kadınlar ve çocuklarla yapılan görüşmeler sonucunda edinilen bilgi ve gözlemlerden, ihtiyaç tespitinde bulunmak ve buna dönük bir hizmet haritası çıkarmaktır.

Kapsam: Araştırmada, Şırnak ilinin Cizre ilçesinde 79 gün süren sokağa çıkma yasağında çatışmaların yoğun bir şekilde yaşandığı 4 merkez mahalle olan Nur, Cudi, Yafes ve Sur mahallelerinde **255** hane üzerinden yasak süresi boyunca bu duruma tanıklık eden **765** kadın ve **80** çocukla yapılan birebir görüşmeler ile genel durum tespit edilmeye çalışılmıştır.

ÖZET

Şırnak ilinin 132.857 nüfuslu Cizre ilçesinde, Şırnak Valiliği tarafından 14 Aralık 2015 tarihinde saat 23.00 ‘da başlayan sokağa çıkma yasağı 2 Mart 2016 tarihinde 05.00-19.30 saatleri arası kaldırılmıştır. Çatışmaların yoğunluklu olarak yaşandığı Nur, Cudi, Yafes ve Sur mahallerinde olmasından kaynaklı hedef kitlemiz de bu mahallelerde yaşayan ve yasak süresi boyunca bu yaşanan duruma tanıklık eden kadın ve çocuklar olmuştur.

Toplamda 765 kadın ve 80 çocuk ile görüşme alınmıştır. Araştırmamızda bire bir görüşme tekniği kullanılmış, bu görüşmeler de elde edilen bilgiler yazılı kayıt altına alınmış ve sonrasında tüm veriler birleştirilerek bu rapor hazırlanmıştır.

2013 TÜİK verilerine göre Cizre’deki çocuk nüfusu 70.957’dir. 14 Ağustos 2015’te başlayan sokağa çıkma yasaklarının ardından, Cizre’den göç etmek zorunda kalan kişi sayısı - dolayısıyla çocuk sayısı- net değildir. Buna ilişkin bir rakam olmamasına karşın, yapılan ziyaret sırasında özellikle 14 Aralık 2015’te başlayan ikinci kez ilan edilen sokağa çıkma yasağının 19. gününden itibaren çok sayıda kişinin yaşadıkları mahalleden çıkmak zorunda kaldığı, başka mahallelere taşındığı ve bunlar arasında da çok fazla çocuğun olduğu belirtilmiştir.

TİHV'nın sokağa çıkmaya yasaklarında yaşam hakkı ihlalleriyle ilgili raporundaki verilere göre 16 Ağustos 2015 ile 18 Mart 2016 tarihleri arasından Cizre'de en az 38 çocuk yaşamını kaybetmiştir. Yaşamını kaybeden çocukların yaş aralığı 35 günlük bebek ile 18 yaş arasında değişmektedir. Ayrıca hala cenazeleri teşhis edilemeyenler arasında çocukların olabileceği pek çok kişi tarafından belirtilmiştir.

1.) Yasak Süresi Boyunca Kadınların Kendi Evlerinde Kalış Süresi

1.1.Nur Mahallesi

Kadınların kendi yaşam alanlarında kalma süreleri **75** hane üzerinden yaptığımız görüşmelerde en kısa ve en uzun zaman aralığı yasağın ilan edildiği **ilk günden** evini terk edenler ve en uzun kalış süresi olarak **34. Güne** kadar evini terk etmeyenler olarak gösterilebilir. Nur Mahallesinden göç eden kadınlar ilk etapta Cudi Mahallesine yerleşirken sonraki süreçte Dicle Mahallesi, Şırnak Merkez, Silopi ve köylere doğru sığınma amaçlı göç yaşanmıştır.

1.2. Yafes Mahallesi

100 hane üzerinden kadınlarla yapılan görüşmede sokağa çıkma yasaklarının ilan edildiği günden **80. güne** kadar yaşam alanını terk etmeyen kadınların olduğu görülmüştür. Ancak Yafes mahallesinde yaşayan kadınların evlerinde kalış süreleri **24. gün** aralığında sıklık göstermektedir. Yafes Mahallesinde yaşayanlar en az 3 en fazla 10 kez yer değiştirmiştir. Birçok aile cami ve inşaat bodrumlarında yaşamaya başlarken güvenlik tehlikesinin artmasıyla bir kısmı Ali Bey Mahallesi, Dicle Mahallesi, Silopi, Kızıltepe ve Nusaybin'e geçmişlerdir. Büyük bir kısmı ise köylere göç etmiştir.

1.3. Sur Mahallesi

Kadınlarla görüşmelerin gerçekleştiği hane sayısı **55** olan Sur Mahallesinde, ilk günden evini terk edenler olduğu gibi en uzun kalış süresi olarak **37. gün** tespit edilmiştir. Ortalama kadınların evlerinde kalış süresi **20 gün** olarak belirlenmiştir. Sur Mahallesinde yaşayan kadınların büyük bir çoğunluğu yasadaki süresince köylere geçmişlerdir. İstanbul ve Mersin'e akrabalarının yanına gidenler de olmuştur.

1.4. Cudi Mahallesi

25 hane üzerinden görüştüğümüz kadınların bazıları yasak ilan edilmeden önce evinden ayrıldığını belirtirken, Cudi Mahallesinde evinde kalan kadınların ortalama kalış süresi **20 ila 30 gün** arasında değişmektedir. Cudi Mahallesinde yaşayan kadınlar çatışmaların şiddetlenmesiyle Dicle Mahallesine, Toplu Konut ve Sanayi bölgesine geçerken büyük bir kısmı ise köylere göç etmiştir.

- Çatışmaların yoğun yaşandığı **4** mahallede toplamda **255** hanedeki kadınlarla görüşme alınmıştır. Kadınların evlerini terk etmelerinin nedenlerinin başında can güvenliği gelirken, sağlık ve temel gıdalara ulaşma gibi sorunların yanı sıra gündelik yaşamı sürdürebilecek elektrik ve su kaynaklarının olmaması yaşam alanlarını terk etmelerine neden olmuştur. Her mahallede yaşayan kadınların göç rotası farklılık gösterse de genel olarak çatışmaların daha az olduğu mahallelere ve sonrasında Şırnak merkeze yahut akrabalarının olduğu ilçelere göç edilirken, yine sıklıkla köylere göç yaşanmıştır.
- Ortalama yer değiştirme aralığı 3 ila 10 arasında değişmektedir. 4 mahalle üzerinden yapılan görüşmelerde her kadın en az 3 kez sığındığı / barındığı alandan başka bir alana geçmiştir.

2.) Evden Ayrıldıktan Sonraki Süreçte Birincil İhtiyaçların Karşılanması

2.1. Fiziksel koşullar

Çatışmaların şiddetlendiği mahallelerde evlerin havan toplarıyla hasar görmesi ile başlayan birçok yer değiştirme deneyimi birden fazla ailenin bir araya gelerek daha az çatışmaların olduğu mahalle ya da köylere göç etmelerine neden olmuştur. Bu süreçte 20 ila 40 arasında değişen sayılarda insanlar aynı evde ya da bodrumlarda kalmışlardır. Yafes Mahallesinde yaşayan 8 çocuk annesi Hediye Erden (50) akrabalarıyla birlikte evde mahsur kalmıştır. Yer değiştirmek istemelerine ve birçok görüşmeye rağmen sivillerin çıkmasına engel olan kolluk kuvvetleri evi top atışlarıyla bombalamış ve Hediye Erden yaşamını yitirmiştir. İlk etapta Cami ve inşaat bodrumlarına sığınanlar buraların da bombalanmasıyla köylere ya da civar ilçelere ulaşmaya çalışmışlardır.

2.2. Isınma İhtiyacını Karşılatabilme Koşulları

Sokağa çıkma yasaklarının başlamasıyla aslında başta elektriklerin kesilmesi karanlığın yanında ısınma olanaklarını da kısıtlamıştır. Cizre Halkı ısınmak ve aydınlık için bahçelerinde ateş yakmak için uğraşmışlar. Ancak, keskin nişancıların sokağa çıkma yasaklarında sivilleri de hedef almasıyla birlikte (16.12.2015 tarihinde 3 çocuk annesi Hediye Şen (30) Cudi Mahallesi'nde kendi evinin bahçesinde zırhlı araçtan açılan ateş sonucu 8 kurşunla hayatını kaybetmiştir.) ısınma sorununu kendi imkânlarıyla gidermeye çalışan kadınlar bir süre sonra olanakların tükenmesiyle sığındıkları alanlarda (bodrum, ahır, evin banyo gibi bölümleri) birçok hastalıkla karşı karşıya kalmıştır. Evden hiçbir şey alamadan çıkan kadınlar battaniye sıkıntısından 10 kişi bir battaniye ile ısınmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Bu süreçte barınma kadar ısınma ihtiyacı en önemli sorunlar arasında yer almaktadır.

2.3. Hijyen Koşulları

Barınma alanlarının yetersizliği ve su şebekelerinin kesilmesi hijyen koşullarını etkilemiştir. Tuvalet ihtiyacı, aylarca yıkanamama, giyim malzemelerinin olmaması ve olanın da yıkanamaması birçok hastalığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. İçme suyunun olmaması ve yine kuyuların bombalanmasıyla suya ulaşma imkânsızlaşmış sağlam kalan kuyularda kimyasal madde atılmış olma ihtimaliyle uzak durulmuştur.

2.4. Beslenme İhtiyacı

Kadınların kendi evlerinde kaldıkları süre boyunca gıda sıkıntısı çekmediğini ancak güvenlik tehlikesinden kaynaklı evlerini apar topar terk ettikleri için sığındıkları ve barındıkları alanlarda gıda sıkıntısı yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Gıda yardımlarına ulaşabilen kadınların birçoğu kalabalık kaldıkları için her şeyi az tüketmek zorunda kaldıklarını belirtirken kimi aileler günlerce çocuklarına kuru ekmek verdiklerini belirtmiştir. Birçok kadının açlıktan kaynaklı sütü kesilirken birçok kişi gıdalara ulaşabilmek için keskin nişancıların hedefi olmuş ve yaşamını yitirmiştir.

2.5. Sağlık Hizmetlerinden Faydalanma

Kadınların yasak boyunca sağlık hizmetlerinden faydalanamadığı tespit edilmiştir. Yasak süresince gerek evlerinde kaldıkları süre boyunca gerekse de yer değiştirme süreçlerinde sağlık hizmetlerine ulaşmaları neredeyse imkânsız bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Havan topu ve keskin nişancılar tarafından yaralananlar ambulans çağırılmasına rağmen

hastanelere ulaştırılamamış ve kadınlar, imkânsızlıklar içinde kendi yöntemleriyle yaralıları tedavi ettiklerini belirtmiş, aynı zamanda hafif yaralanmadan kaynaklı acil müdahale yapılmadığı için hayatını kaybeden kadın ve çocuklar olduğu ortaya çıkmıştır. 22 Aralık 2015 tarihinde Amine Aşan (70) kalp krizi geçirerek yaşamını yitirirken, yine 18 yaşında 7 aylık hamile genç kadın kalp krizi geçirmesi ve hastaneye ulaştırılamamasından kaynaklı yaşamını yitirmiştir. Yine Miray bebeğin keskin nişancılar tarafından yüzünden vurularak yaralanmasında ambulans çağrılmasına rağmen sağlık ekiplerine ulaşılabilmesi sonucunda beyaz bayraklarla sokağa çıkmalarına rağmen Miray bebek ve Dedesi keskin nişancıların tekrar hedefi olmuş ve öldürülmüştür. Bu esnada Miray bebeğin ninesi de yaralanmış ve buna rağmen hastaneye ulaştırılamamıştır. 28 Aralık 2015 tarihinde Nur Mahallesiinde yaşayan ve artan saldırılar nedeniyle fenalaşan 85 yaşındaki Kumru Işık hastaneye kaldırılamadığı için yaşamını yitirmiştir. Nur Mahallesiinde yaşayan Güler Yanalak (32 yaşında) 7 aylık hamileydi, PÖH adlı devletin kolluk güçleri tarafından açılan ateş sonucu karnına kurşun isabet etmiştir. Saatlerce ambulans beklemiş ancak ambulansın gelmemesi üzerine yakınları tarafından araçla hastaneye kaldırılmaya çalışılmıştır. Yoğun bakıma alındıktan sonra bebek ve anne yaşamını yitirmiştir.

Ambulansla alınan yaralıların gözetimine alınmaya başlanmasıyla halk kendi yaralılarını kendileri tedavi etmeye de başlamıştır. Ancak bu durum yaralıların iç kanama vb. durumlardan kaynaklı ölümlerle sonuçlanmıştır.

Hamile Kadınların birçoğu ya düşük yapmış ya da düşük tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Hamile kadınların bir kısmı ya ilk günden ilçeyi terk edip Şırnak ve çevre ilçelere giderken kalanlar ise kendi imkânlarıyla doğum yapmıştır. Nur Mahallesiinde yaşayan bir kadının aktarımları hamile kadınların durumlarını açıklamak için yeterli olacaktır ki aktarımda bulunan kadın da hamile bir kadındır:

“Abluka sürecinde 20 gün kaldık. Ben hamileydim ve rahatsız olduğum halde doktora gidemedim. Eltim doğum yapacaktı ve hastaneye gidemedi. Onun doğumunu hiç deneyimim olmamasına rağmen ben yaptırdım. Elektrik yoktu, telefon ışıklarıyla hareket ediyorduk. Makas bulamadığımız için bıçakla kestim göbeğini. Doğumu çok zor geçti. Bebek mosmor kesilmişti...”

Yine tansiyon hastaları ilaçlara ulaşmakta sıkıntı yaşamıştır. Bebek ve çocuklar yüksek ateş ve soğuk algınlığı gibi hastalıklarda tedavi edilememiştir. Anneler çocuklarına sırf başka ilaç

yok diye umut bağıladığı bilmedikleri hap ve şurupları çocuklarına vermiştir. “*Ya iyileşecek ya da ölecekti*” diyerekten başka bir umutlarının olmadığını belirtmişlerdir.

3. Yasak Kalktıktan Sonra Evlere Dönüş Süreci Ve Aktarımlar

79 gün süren sokağa çıkma yasağının ardından katliamların yaşandığı Cizre’de halk evlerine döndüklerinde bir şehrin nasıl mezarlık ve enkaza döndüğünün gerçekliğiyle yaşamak zorunda bırakılmıştır. İnsanlar ne evlerinin yıkıldıklarına üzülebiliyor ne de yakınlarına ne olduğunu bilmektedirler. Cizre’de hala kayıp insanlar ve kayıp cesetler var, hala parçalanmış insan bedeni uzuvları yıkıntılar arasında durmakta.(**Resim-1**)

Resim-1

Nur, Yafes, Cudi ve Sur Mahallerinde yaptığımız görüşmelerde kadınlar yaşam alanlarına dönüş süreçlerini şu şekilde aktarmaktadır:

-“*Evimizin kapı ve pencerelerini kırmışlar, bir çok eşyamızı paramparça etmişler..yataklarımıza insan pisliği bırakmışlar. Bütün yataklarımızı dışarı atıp yaktık.*”
(Nur Mahallesi)(**Resim-2**)

- “*3 katlı bir bina yapmıştık kendimize bütün birikimimiz eve yatırmıştık. Alt katta ben ve çocuklarım yaşıyorduk üst katları kiraya vermeyi düşünüyorduk. Binamızı yerle bir etmişler boş olan yani yaptığımız katları yerle bir etmişler. Bizim evi kullanmışlar. Bütün*

eşyalarımızı kurşunlamışlar, eşyalarımızın bir kısmını çalmışlar. Yatak odamda kalmışlar fotoğraflarımızı ve iç çamaşırlarımızı ortalığa dağıtmışlar. Kedimizi öldürdüler. Bu kez yine yasak olsa ölünceye kadar evimden çıkmayacağım. Cizre’de kendi evimde ölmeye razıyım bu yaptıklarından sonra, bir sürü insanı bodrumlarda katlettiler!” (Yafes Mahallesi) (Resim-3,Resim-4)

- “Yasak kalkınca geldik. Ev berbat halde. Duvarlarda yazıları var: ‘biz buradayız, siz neredesiniz’. Elektrik ve su yok..dışkaları evde, hayvanları, kedi ve tavukları öldürmüşler evin içinde. Eşyalarımız ve erzağımızı çalmışlar, çalmadıklarını da yıkıp kırmışlar... Allah hakkımızı onlara bırakmasın. Bunlar vahşettir bizim için gelen öğrencileri öldürdüler!” (Cudi Mahallesi)(Resim-5, Resim-6)

- “ Keşke ölümler olmasaydı, ama aç kalsaydık, evimiz yıkılsaydı ama ölümler olmasaydı. Üç akrabam hayatını kaybetti. Korucular evimize girmişler. Tavukları, hindileri yataklarımızın üstünde kesmişler. Evimize bomba atmışlar. Kızım baygınlık geçiriyor durmadan. Duvarlarımıza yazı yazmışlar “uslu durmazsanız geri geleceğiz” diye. (Sur mahallesi)

Resim-2

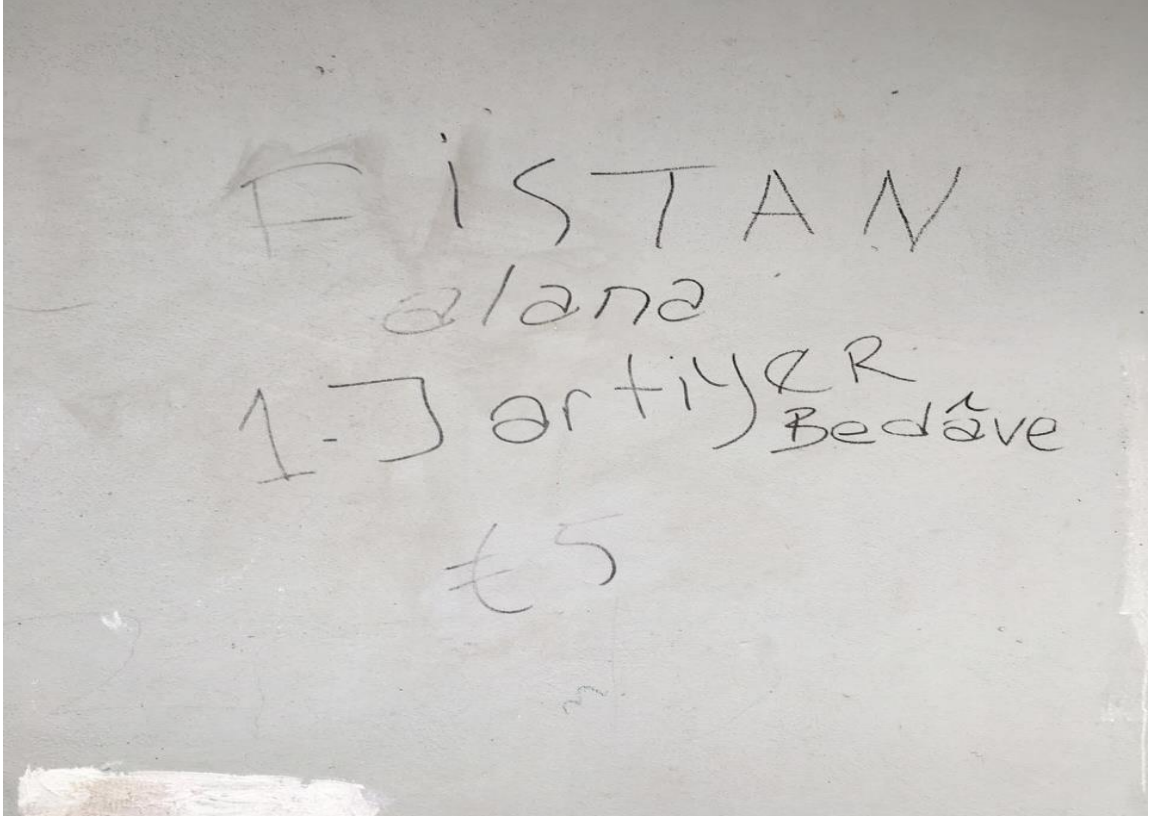

Resim-3

Resim-4

(Resim-5)

(Resim-6)

4. Sokağa Çıkma Yasağı Ve Yoğun Çatışmalar/Psiko-Sosyal Durum

Yasak sürecine tanıklık eden kadınlar ile yapılan görüşmelerde; kadınların başlangıçta bütün yakınlarını ve komşularını bir araya toparlayarak yaşam alanlarını bırakmak istemedikleri ancak güvenlik güçlerinin zırhlı araçlarla mahalle aralarında “Buradan çıkmazsanız hepinizi terörist olarak kabul eder ve vururuz” şeklindeki anonslar üzerinden tehditlerde bulunmasıyla birlikte, evlere bomba atarların isabet etmesinden kaynaklı merkez mahallelere (Ali Bey ve Dicle Mahallesi) geçtiklerini belirtmişlerdir. Yukarıda da bahsedildiği gibi çatışmanın daha az olduğu alanlara yerleşmelerine rağmen bu kez o alanlara saldırının gerçekleştiği ve İlçe dışına göç etmek zorunda bırakıldıkları da ifade edilmiştir. Bu durum aslında savaşın yanında Cizre İlçesine dönük zorunlu göç politikasının uygulandığını bizlere göstermektedir. Bunun diğer bir kanıtı olarak da evlerini sağlam bir şekilde bırakan insanların döndüklerinde evlerinin yakılıp yıkılmış, eşyalarının birçoğunun talan edilmiş ve çalınmış olarak gördükleri şeklindeki aktarımları ve bizim de bu evlere dair yaptığımız gözlemler olmuştur.

Evde kalış süresince kadınların çocuklar üzerindeki endişeleri ve korkuları yer değiştirmelerinde önemli bir noktayken, yer değiştirme süresince hayatta kalmaya dair endişe ve kaygılar giderek artmıştır. Her kadın en az 3 kere Cizre içerisinde yer değiştirirken, her yer değiştirme sürecinde ya ölümlerle karşı karşıya gelmiş, ya da asker ve polislerin keyfi uygulamalarına maruz kalarak fiziksel ve psikolojik şiddetin birebir yaşayıcı olmuştur. Bu durum kadın ve çocuklarda hala devam etmektedir. Yasak sonrası ilçedeki yoğun güvenlik güçleri sokak ve mahallelerde sık sık görülmekte ve keyfi GBT kontrolü ve ev baskınları devam etmektedir. Bu yüzden kadınların hemen hepsi her zırhlı araç sesinde korku ve endişe yaşadığını belirtmiştir.

Açlık ve sağlık sorunlarının baş gösterdiği yer değiştirme süreçlerinde kalabalık bir şekilde barınma durumu söz konusu olduğunda kadınların birçoğu bu sürecin hiç bitmeyeceği şeklinde umutsuzluğa kapıldığını ifade etmiştir. Özellikle çocukların hastalık evrelerinde kadınların çaresiz kalmaları kadınlar üzerinde olumsuz etki bırakmış ancak bu durumda bile kadınları çocukları için farklı barınma yerleri arayarak çatışmanın az olduğu mahalle veya köylere yöneltmiştir.

Yine kadınların yasak süresince yaşadığı en büyük korku ve endişenin “tecavüze uğrama” tehlikesinin olduğu ifade edilmiştir. Yasak boyunca PÖH ve JÖH adlı devletin kolluk kuvvetlerinin mahallelerde kadın bedenine dönük hakaret ve tecavüz anonslarının zırhlı

araçlardan yapılmış olması ve aynı süreçte Cizre’de öldürülen bir kadının bedeninin çıplak bir şekilde sosyal medyada servis edilmesi, kadınlar üzerinde tecavüze uğrama korkusunu çoğaltmıştır. Kadınlar aileleri tarafından Cizre dışındaki merkezlere ya da köylere gönderilmiştir.

İlçede çatışmaların yoğun olduğu 4 mahalledeki (Nur, Yafes, Cudi ve Sur Mahalleleri) evlerin büyük bir kısmının top atışlarıyla yıkıldığı ve kullanılamaz hale getirildiği görülmüştür. Cizre halkının evlerine dönememelerinin nedenlerinin başında oturulacak bir ev hatta bir odanın dahi kalmamış olmasıdır. Evlerin hemen hepsinde büyük hasarlar mevcuttur. Özellikle dört mahalle de yıkılmış durumdadır. Tüm bu yıkımlar arasında Cizreli kadınlar sağlam kalan yapı ve odaları yeniden düzenlemek için uğraşırken, ilçede elektrik ve su şebekelerinin hala kesik olması yaşamı yeniden düzenleme ve hijyen koşullarını sağlamada engel teşkil etmektedir.

Az hasarlı ya da kısmen yıkılmış olan evlerin eşyaları talan edilmekle kalmayıp, duvarlardaki yazılamalarla hanede yaşayan aileler tedirgin edilmek istenmiştir. Ayrıca kadınların özel giyimleri evin her köşesine dağıtılarak başta kadınlar olmak üzere hanede yaşayan ailelerin onurlarını kırmak hedeflenmiştir. Tüm bunlar aslında savaşın kadınlara dönük saldırılarla nasıl bir göç politikasının hedeflendiğini göstermektedir. Kadınlar utanç duyduklarını ve yapılanlar yüzünden ruhsal olarak kendilerini kötü hissettiklerini vurgulamıştır.

4.1. GÖRÜŞÜLEN KADINLARIN AKTARIMLARI

A.B: “Ablukada 35 gün evimde kaldım. Sonra Silopi’ye geçtik. En çok çocuklar etkilendi. 2 çocuğum var. Uykularında bağırıp uyanıyorlar. Eşim damların üstünden gidip yiyecek bulmaya çalışıyordu. Bazen de beyaz bayrakla gıda almaya gidiyordu. Ablam korkudan erken doğum yaptı. (6,5 aylıkken) hastaneye götürdüler bir daha eve dönemedi. Ablam şuan hiç birimizi tanımıyor, hala hastanede yatıyor. Eşimle bu süreçte çok sorun yaşadık. Boşanma noktasına kadar geldik.”

C.D: “Top tüfek sesleri arasında psikolojimiz bozuldu. Çok korktuk. Evlerimiz talan oldu. Bir sürü hastalık çıktı. Evlerimizi terk etmek istemedik ancak yapacak başka bir şey yoktu. Sanki kıyameti yaşadık. İnsanlık yoktu, hukuk, din, ahlak yoktu!”

E.F: “Sürekli pencereden izliyorduk, cenazeler yerlerdeydi, ölenlerin görüntüleri gözlerimizin önünde. “Evden çıkın!” diye sürekli anonsla geçiyorlardı. “bu mahallenin kızlarının güzel olduğunu duyduk, biz geldik siz neredesiniz?” anonsu yapıyorlardı. Yengem düşük yaptı. Ben de sürekli bayılıyorum, nefessiz kalıyorum. Yiyeceğimiz bittiği zaman ve tecavüz korkusundan hepimiz evden ayrıldık. Evimizi altüst etmişler. Tuvaletlerini bile evin içinde yapmışlar.

Duvarımıza “o emretti, biz yaptık.” Ve “biz değil, Allah bunu yaptı size” diye yazmışlardı.(Resim-7,Resim-8)

G.H: “Yasağın 20. Gününden sonra evden çıktık. Çocukları gönderdim tek başıma kalmaya başladım. Evde kalmakta ben de korkuyordum bu yüzden komşularla beraber uyuyordum. Evleri toplanla yıkıyorlardı. Hepimiz deliler gibi oraya buraya koşuyorduk. Tüpte su ısıtıp banyo yapıp tekrar komşuya gidiyordum. Sonra mahalleden çıkmak zorunda kaldık. Bu kez de gizli gizli yiyecek almak için eve gidip geliyordum. Bazen yakalanıyorduk. Bu yüzden torunumu tutukladılar. Çocuklarımız hala geceleri uyuyamıyor. Ne olursa olsun asla değerlerimizden vazgeçmeyiz!”

İ.J: “Çaremiz olduğu kadar kaldık. Hiç iyi değiliz. “ermeni piçleri” diye anons ediyorlardı. Korkudan hastalandım. Gece titreme geliyordu bana. Vücudum kaşınıyor durmadan. Elektrik yoktu, su yoktu. Yiyecek yok. Hava soğuktu. Korkudan soba yakamıyorduk. Evden çıktık. Döndüğümüzde ev perperişan durumda. İç çamaşırlarımızı dağıtmışlar. Bazılarını aynaya asmışlardı. Diğerlerini yatağa sermişlerdi. Hepsini yaktım. Diğer kadınlara da yakmalarını söyledim.”(Resim-9)

K.L: “Her duyduğumuz sestten sonra sıra bize geldi diye düşünüyorduk. Kimyasal kullanacaklar söylentisi vardı. Oğlum neler olduğunu sorduğunda “gençler ile polisler oyun oynuyor diye teselli etmeye çalışıyordum”

Cemile Çağırğa'nın annesi: Annesiyle alınan mülakatta Cemile'nin 6 Eylül günü akşam saatlerinde keskin nişancılar tarafından açılan ateş sonucu vurulduğu ve evlerinin avlusunda hayatını kaybettiği aktarımı alınmıştır. Sokağa çıkma yasağından ötürü Cemile'nin hastahaneye götürülemediğini ve bundan dolayı öldüğünü söylemiştir: "Kızım benim ellerimi tutmuştu ve sadece 'axxx daye' diyebilirdi, kurşun koltuk altından girmişti ve ellerimi tutarken öldü. Teyzesiyle beraber onu yıkadık, dışarı çıkamadığımız için defnedemedik. İki gün boyunca derin dondurucuda sakladım kızımı naaşı bozulmasın diye. Sonra cenaze aracı geldi ve kızımı Şırnak merkezine gömdüler. Onu gömdüklerinde yoktum, araca bindirildiğinde yoktum. Nereye gömdüler kızımı. Taziyesini bile yapamadık. Çocuklarımıza savaşı düğün diye anlattık ve her kurşun sesinde çocuklar annelerine düğün var diyorlar. Çocuklarımın oyun şekli bile değişti, tek oyunları var: Silah. 29 gün kaldık yasakta ve döndüğümüzde çocuklarımın güvercinlerinin başını koparmış camlara asmışlardı. Halen bir sürü kayıp var, aileler çocuklarına ulaşamıyor. Keşke benim tüm evim barkım yansaydı, tüm çocuklarım ölseydi de bizler için gelen o öğrenciler bodrumlarda yanmasaydı.

Resim-7

Resim-8

Resim-9

5. Yasak Sürecinde Çocuklara İlişkin Yapılan Gözlemler

Cizre ilçesinde yaşanan sokağa çıkma yasağından sonra ilçede yaşayan çocuklarda belirgin düzeyde görülmeye başlayan fiziki ve ruhsal rahatsızlıkların tespiti etmeyi kapsamaktadır. (çocuklara ilişkin görüntü alınmamıştır).

Cizre ilçesinde Yafes, Cudi, Sur ve Nur Mahallerinde farklı dönemlerde olmak üzere toplamda üç (3) defa sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş olup, bu mahallelerde ayları bulan silahlı çatışmalar yaşanmıştır. Bu dört mahallede yaşanan çatışmaların yarattığı maddi zarar dışında insan psikolojisinde uzun süre büyük bir tahribata yol açacak kalıntılar da bırakmıştır. Çalışmamız toplamda altı (6) gün sürmüş olup bu zaman diliminde toplamda seksen (80) çocukla mülakat alınmıştır. Bu mülakatlar sonucunda genel olarak yaşanan sıkıntılar belirlenmiştir. Mülakat alınan çocukların yaş aralığı 4-16 arasında olup, yasakta Cizre ilçesinde kaldıkları gün sayısı ise 9- 37 gün arasında değişmektedir. Rojava bölgesinden geldiğini öğrendiğimiz bir ailenin çocuklarının ise yasadaki boyunca yaklaşık 90 gün boyunca Cizre'de kaldığını öğrenmekteyiz.

TİHV'nın sokağa çıkmaya yasaklarında yaşam hakkı ihlalleriyle ilgili raporundaki verilere göre 16 Ağustos 2015 ile 18 Mart 2016 tarihleri arasından Cizre'de en az 38 çocuk yaşamını kaybetmiştir. Yaşamını kaybeden çocukların yaş aralığı 35 günlük bebek ile 18 yaş arasında değişmektedir. Ayrıca hala cenazeleri teşhis edilemeyenler arasında çocukların olabileceği pek çok kişi tarafından belirtilmiştir.

Ablukadan sonra kentin yasaklı dört (4) mahallesinde ağır tahribatlar oluşmuş olup, yaşamsal olarak herhangi bir fonksiyon bırakılmamıştır. Kent ağır hasar alırken, asıl hasar gelecek bir kuşağı oluşturacak olan kadın ve çocuklar üzerinde bırakılmıştır.

Bu kapsamda yapmış olduğumuz mülakatlarda çocukların anlattıkları bize olayın ve yaşanan sürecin ne boyutta sistematik işlendiğini ve çocuklarda yarattığı ruh halinin hangi boyutta olduğunu net bir şekilde gözler önüne sermektedir. Seksen (80) çocukla (mülakat veremeyecek yaşta olanların anne-baba ya da birlikte yaşadığı diğer büyüklerinden) alınan mülakatta,

RUHSAL DURUMA DÖNÜK

- * Alt Islatma
- * Kekemelik
- * Yabancılara Karşı Güvensizlik
- * Uyku Düzensizliği
- * Halüsinasyon
- * Şiddette Yönelme
- * Korku
- * Bastırma, A-sosyalleşme
- * Anksiyete (Kaygı)

En fazla görünen rahatsızlıklar olarak karşımızda durmaktadır.

ALT ISLATMA: Yapılan mülakatlarda çocukların yoğun top ve kurşun seslerinden kaynaklı olarak istem dışı olarak altlarını ıslattıklarını beyan etmişlerdir. Çocukların bir kısmının ise uyku anında daha öncesinde olmamasına karşın ablukadan sonra altını ıslattığı hem annelerin beyanı hem de çocukların aktarımlarından anlaşılmıştır.

H: (annenin beyanı) *Cudi Mahallesinde oturuyoruz. 4 yaşında. İlk yasakta buradaydım. Anaokuluna gidiyordu. Bir gün Cizre'de hamamda yattık. Kurşun sesi çok geliyordu, ben kulağımı kapatıyordum. Oyuncaklarını istiyordu. Yüksek sestten korkuyor. "Gece uykuda altını ıslattıyor. M. Sait (3) bağırma duyunca konuşmıyor. Çocuklar gece uykusunda bizi öldürüyorlar deyip uyanıyorlar. Bağırarak ve ağlayarak uyanıyorlar. Panzer görünce saklanıyorlar evin içinde." Biri bana kim olduğumu sorunca adımla tek söylüyorum, soyadımı söylesem beni öldürecekler. Polisleri görünce çocuklar selam veriyor bizi öldürmesinler diye.*

S: *Cudi Mahallesiinde oturuyor. 8 yaşında. Yasak süresinde yirmi iki (22) gün evde kalmış hiçbir şey hatırlamıyor. "Bu karşıdaki evin nasıl vurulduğunu gördüm ama şimdi hatırlamıyorum" dedi. (Not: Serkan'ın mülakatı yarıda bırakmasından dolayı abisi Ömer'in aktarımları alınmıştır.) "Kardeşim yaşanan yasaktan sonra duyduğu top ve silah seslerinin etkisiyle dil tutulması yaşıyor. Bizlerde dahil olmak üzere kimseyle konuşmuyor. Gece uykuda ve gündüz bir bağırma sesinde altını ıslatıyor. Zaten doğru düzgün bir uyuma durumu yok, neredeyse her gece çığlık atıp uyanıyor ve ne oldu diye sorduğumuzda cevap vermiyor."*

KEKEMELİK: Mülakat sırasında yapılan gözlemlerde çocukların bir kısmının cevap verirken dil tutulması yaşadığı, kekemelik durumun oluşu ve kendini rahat ifade edememesinin fark edilmesi üzerine anneye ve çocuğa sorulan "Sokağa çıkma yasaklarından önce böyle bir durum var mıydı" sorusuna büyük bir kısmının yasaktan sonra ortaya çıktığı cevabını vermiştir.

YABANCILARA KARŞI GÜVENSİZLİK: Dört mahallede yapmış olduğumuz saha çalışmasında karşılaştığımız çocukların neredeyse hepsinde, konuşmama ve neden geldiğimizi sorgulama, aile yanında olmadan yaşanan süreci açıklamama, ısrarlı davranmamız durumunda aileyi veya mahalleden tanıdıklarını çağırması durumu yabancılara karşı tutumun ne boyutta değiştiğini, insanlarda oluşan güvensizliğe bağlı olarak yabancılara zarar getireceği gerçekliği gözlemlenmiştir. *Cudi Mahallesiinde yapmış olduğumuz saha çalışmasında mülakat almak istediğimiz çocuklara Belediyeden geldiğimiz söylememize rağmen personel kimliğimize bakılmak istenmiş ya da büyükler çağırılmıştır.*

UYKU DÜZENSİZLİĞİ: Çocukların neredeyse hepsinde gece uykuda uyanma durumu yaşanmaktadır. Çocukların hepsinin gece tek başına bir odada yatmaktan korktukları, rüyalarında savaş esnasında yaşananları gördüklerinden çığlık atarak veya ağlayarak uyandıkları aktarılmıştır. Çocuklar içinde öldürülmüş olan vatandaşları görenlerin olması ve gece bu ölmüş olan kişilerin yüzlerinde anne ve babalarını görme durumu çoğunluktadır. Annelerden aldığımız aktarımlarda çoğu çocuğun gece kulaklarını kapatıp uydukları ve gece içerisinde uyanıp ağladıkları aktarımını almış bulunmaktayız.

Y: *Sur Mahallesiinde oturuyor. 14 yaşında. Yedi (7) kardeşi var. Yasak süresince yirmi beş (25) gün kalmış. "Evimizin güvensiz oluşundan dolayı çıkmak zorunda kaldık. Her gün silah sesleri geliyordu. Kulağımızı kapatıyorduk ama sesler halen geliyordu. Kıyamet gibiydi. Evlerimizde oturamıyorduk. Zırhlı araç görünce evlere kaçıyoruz. Ölünceye kadar yaşananlar aklında kalacak. Evlerimiz berbat halde ve biz her gün öleceğiz korkusuyla yaşıyoruz ama halen buradayız. Bu sokaklarda ölen insanları gördüm halen rüyama geliyorlar. Öğretmenlerimiz bizi bırakıp gidince üzüldüm, kara günümüzde yanımızda olmadılar. Okula gitmek istemiyorum artık, gitsem ne olacak ki beni de öldürecekler zaten.*

Annesini beyanı: "Altını ıslatıyor, o sesleri duyunca. Bağırarak uykudan uyanıyor ve savaş çıktı diyor. Evde tek başına yatamıyor, bizimle yatıyor."

HALÜSİNASYON: Yapmış olduğumuz mülakatlar esnasındaki gözlemler ve çocukların dillendirdiği şekliyle özellikle İşıtsel Halüsinasyon durumun ağır bastığını görmekteyiz. Çocukların bir kısmı yasağın kalkmasına rağmen halen silah ve top sesi geliyor diyerek mülakatı yarıda bırakmak istemiştir. Bizler ses duymadığımız söylememize rağmen kendilerinin duyduğuna dönük dayatmalarda bulunmuşlardır. Öte yandan bir kaç çocukta oturdukları yerde insanların onları öldürmeye geldiğine dönük hayaller gördüğünü dillendirmişlerdir. Çocuklarının ev içerisinde bağırıp "*Bizi öldürmeye geliyorlar!*" şeklinde oda içindeki bağrıışmalarına aileler ifade etmiştir.

H:(annenin beyanı)Yafes Mahallesinde oturuyor. 13 yaşında. Birinci yasakta yani dokuz (9) günlük yasakta evlerinde kalmışlar. "Yasaktan önce herhangi bir sorun yoktu, hayat güzeldi. Yaşantımız devam ediyordu. Yasaktan sonra korkmaya başladık. Kurşun ve top sesi gelince kulaklarını kapatıp, yere uzanıyor ve ağlıyordu. Şuan bile ses gelince aynı şeyi yapıyor. Bizim üzerimize kurşun sıktılar, top attılar. o zaman korkuyorduk, saklanıyorduk. Halen tek başına uyuyamıyor uykudan uyanıyor. Dışarıda ses olmasa da kurşun sesi geliyor gibi. Meryem SÜNE (53) bakkalın önünde vuruldu. Bizim komşumuzdu ve biz onun cesedini gördük. Onu gören çocuklar annelerine bile onun adıyla sesleniyorlardı. Uykularına geldiklerini söylüyorlar."

ŞİDDETTE YÖNELME: Çocukların büyük birçoğunda yasaktan sonra arkadaşlık ilişkilerinde, oyun tarzlarında ve aile içi yaşantılarında şiddet unsurunu ön plana çıkarma durumu görülmektedir. Dört mahallede yaptığımız saha çalışmasında genel olarak gördüğümüz çocukların neredeyse hepsinin plastik borulardan silahlar yaptığı ve savaşın bir oyun tarzı olarak hayatlarında oluşu noktasıdır. Oynatılan oyun içerisinde göze çarpan başka bir olgu ise oyunu oynayan çocuklardan hiçbirinin polis veya asker olmak istememesiydi. Bunu sormamız durumunda "*Memleketimizi bu hale getirdiler, oyunlarımızda bile istemiyoruz onları*" söylemi olmuştur ki gözlem için polis veya asker olmasını istediğimiz çocuklar ağlayarak oyunu terk etmişlerdir. Çocukların yaşanan yoğun savaştan ötürü yasağın kalkması ile davranışsal olarak daha kavgacı oldukları, paylaşım noktasından çok tek başlarına kalmak istemeleri ve bu yalnızlıklarına müdahale edecek olan arkadaşlarıyla sürekli kavga etmeleri hem ailelerinin hem de mülakat içerisinde çocukların aktarımlarından anlaşılmıştır. Halen mahallelerde var olan yazılımlar ve gezen zırhlı araçların bırakmış olduğu etkiye dönük çocuklara sorduğumuz sorularda aldığımız cevap "*Onları burada istemiyoruz, evlerimizi yıkmışlar ve halen geziyorlar. O yazıları görünce nefret ediyoruz "* söylemleri, yazıları gördükçe onları öldürmek istiyoruz aktarımları durumu ortaya koymuştur.

Diy.:(mülakat kendisinden alınmıştır. Herhangi bir soru yöneltmeden sadece yaşadıklarını anlatması istenmiştir.) Cudi Mahallesinde oturuyorum. 16 yaşındayım. Yasak zamanı yirmi (20) gün kaldım. Savaş çok yakınımızdaydı. Biz de bir şey kalmadı. Su, elektrik yoktu. Su depolarımızı kurşun yağmuruna tutup patlattılar. Yağmur suyu ile saçımızı yıkadık. Yağmur suyunu annemin leçeğinde (yazma) süzüyorduk çamuru gidince içiyorduk. Altı (6) aile bir evdeydik. Hiçbir şey yoktu, çocuklar ağlıyordu, sanki cehennemdi orası. Evlerimizi vurdular, kendilerine tehdit gördükleri her şeyi yerle bir ettiler, yaktılar. Şuan bile korkuyorum, orada çocuklar ağlamasın diye susuyordum ama dayanamıyordum. Çıktığımız zaman 155'i aradık çıkacağız dedik ama bize ölme ihtimaliniz var çıkmayın dediler. Telefondan hemen sonra

bomba atar evimize denk geldi. Ankara'daki patlamadan sonra evlerimizin etrafı tutuldu, havaya kurşun sıkıldı, ses çıkarıldılar. Ben annemin yanındaydım ve çığlık atıp uyandım. Annem saatlerce ağladı, sakinleştiremedik. Okula gidiyorum elimde kitap olduğu halde beni tutup nereye gidiyorsun diyorlar. Yani istedikleri an bizi tutup öldürebilirler. Bize hakaret ediyorlar. Bir şey diyemiyoruz. Gecen beni tuttular 'bize niye bakıyorsun' dediler ve küfür etmeye başladılar. Burada hayat kalmadı, her şey onlara göre ayarlanıyor. Kardeşlerim uykudan uyanıp 'kapıyı kapatın diyorlar, geldiler' diye çığlık atıyorlar. Her şey gözümün önüne geliyor, ölenleri gözlerimizin önünde sürükleyip götürdüler. Geri dönüp geldiğimizde tüm battaniyelerimiz kan içindeydi, dayanamadık hepsini attık. Unutamıyorum. Okula gitmek istemiyorum. O duvara yazılanları görünce sinirleniyorum, utanıyorum. Yapılanlar berbattı. 4 yaşındaki kardeşim ses duyunca altını ıslatıyor.

M.:(Nur Mahallesiinde oturuyor. 10 yaşında.) Yasak boyunca evde kalmışlar. İnsanlar burada bodrumda yakıldı. Yakınlarımızda vardı bodrumun içinde. ölecek miyiz, sağ mı kalacağız gibi sorular vardı hep aklımda. Kurşun sesleri gelince kardeşlerimi alıp odaya gidiyordum ve korkmasınlar diye yanlarında duruyordum. Zırhlı araçlar mahallemizde gezince çok zoruma gidiyor, tanıdıklarımızı yaktılar. En çok silah oyunlarını seviyorum artık. Borudan kendime silah yaptım. Kendimi savunuyorum bunla. Öğretmenlerimiz bizi bırakıp gidince bir daha okul olmayacak sandım, hepimiz öleceğiz diye düşündüm. Yasak süresinde polis görünce korkuyorduk. Bir kez futbol oynuyorduk polis geldi oynamak istedi, bende dedim ki "Biz Kürdüz siz de Türksünüz. Gelin bakayım kim kazanıyor."

KORKU: Çocukların büyük bir kısmı yukarda uyku düzensizliği alt başlığında değindiğimiz noktalarda olduğu gibi tek başlarına uyumaktan, gece lavaboya çıkmaktan, yabancılarla sohbet etmekten vb. korkmaktadırlar. Yapılan gözlemlerde çocukların sokaktan çok kendi bahçelerinde oynamayı seçtikleri, zırhlı araçların geçişi durumunda sokakta olan çocukların yer değiştirmesi veya evlerine kaçması gözlemlenmiştir. Gözlemler sırasında Yafes Mahallesiinde Eymen adında yaşı 2 veya 3 olan bir çocuğun babasının çıkardığı sesi, silah bomba sesi olarak algılayıp kulaklarını kapatıp kendini yere atıp ağladığı gözlemlenmiştir. Yaşanılan yasaktan sonra zırhlı araçlar mahallelerde gezinmekte ve insanları kontrol altında tutmaktadır. (*Çalışmamızı yaptığımız sürede birçok defa önümüzü kesilip kimlik sorulmuş, çalışma yaptığımız evlerin kapılarında büyük askeri araçlarla ve yüzü maskeli silahlarla çıkışımıza kadar beklenmiştir.*) Çocukların büyük çoğunluğu okula giderken veya mahalle içerisinde polisler tarafından durdurulup konuşturulmaya çalışılmakta, istenilen cevabın verilmemesi durumunda psikolojik ya da sözel şiddete maruz kalmaktadır.

BASTIRMA, A-SOSYALLEŞME: Çocukların çoğunda korkuyu bastırma ve çevresel etkenlerden ötürü korktuğunu dillendirememesi durumu ön plandadır. Saha çalışmasında yaşanan süreçten korkmadığını beyan eden çocukların zırhlı araç gördükleri zaman ki tepkileri (*saklanma, kaçma ya da altını ıslatma*) durumun farklı olduğunu göstermektedir. Yine çocuklarda içe kapanıklıkla beraber gelen toplumdaki soyutlanma, dar ilişkiler kurma durumu yoğun olarak gözlenmiştir.

ANKSİYETE (KAYGI): Mülakat alınan çocukların birçoğunda geleceğe dönük kaygının olduğu ve hiçbir şeyin düzelmeyeceğine aksine daha kötü olacağına dönük düşünceler

görülmüştür. Öyle ki çocuklar okula gitmenin bile gereksiz olduğunu çünkü kısa bir sürede kendilerinin de öldürüleceğini aktarmışlardır. “Umudunuz” veya “hayaliniz ne” sorusuna cevaben çocukların, büyük bir kısmının, hayal kurmadığı, kuranların ise daha çok çatışmalar dönük hayaller kurduğu belirlenmiştir.

Alt Yapı ve Çevresel Sıkıntılarından Dolayı Oluşabilecek Hastalıklar:

Yafes, Sur, Cudi ve Nur Mahallelerinde yapılan gözlemlerde mahallerin yaşanılacak halde olmadığı - Yafes Mahallesi'nin özellikle üst kısımları- ve bu mahallelerde ciddi anlamda alt yapı sıkıntılarının olduğu tespit edilmiştir. Halk geri dönme sırasında kuyularının -özellikle Cudi Mahallesi'nde- tahrip edildiğini ifade etmişlerdir. Kuyuların çoğunda hayvan ölümlerinin olduğu tespit edilmiştir. Yine mahalle içerisinde aşırı derecede aşırı derecede ölümlere dayalı bir koku hakimdir. Özellikle yıkıntılar içerisinde insan cesetlerinin bulunduğu söylemi birçok kişi tarafından ifade edilmiştir. Vahşet bodrumları olarak adlandırılan yerden halen kemikler çıkarılmaktadır. Tüm bu durumlarla çocuklar bire bir ilişkilenebilir ve hijyen koşullarının olmadığı bu noktalarla temas kurmaktadır. Vahşet bodrumlarının olduğu bölgede yaptığımız gözlemlerde çocukların bodrumlara girdiği buldukları kemikleri dışarı çıkardıkları, yine kanalizasyon suları içinde oynadıkları, moloz yığıntıları içinde buldukları parçacıklara dokundukları ve günlerinin büyük bir kısmını savaşın en yoğun şekilde yaşandığı bu alanda geçirdikleri gözlemlenmiştir. Suyun akmaması ve elektriklerin olmaması çocukların bu alanlardan çıktıktan sonra temizlenememesine yol açmakta ki bunun dışında birebir temas kurdukları noktalardan hastalık kapmaları olasılığı büyüktür. Özellikle gastroenterit (kusma ve ishale neden olan bağırsak enfeksiyonu), alt solunum yolu enfeksiyonları, kızamık ve malarya (sıtma) gibi hastalıkların ortaya çıkma olasılığı bulunmaktadır.

Çevresel etkenlere bağlı olarak; binaların birçoğunun hasarlı ve yıkılmayla karşı karşıya olduğu beraberinde yeni can kayıplarının oluşmasını doğurabilecek noktadadır. Özellikle Cudi Mahallesi'nde çocukların bu binaları oyun alanı olarak kullanması olası ölümlere davetiye çıkarmaktadır. Çocuklar, ağır hasarlı binalara girip çıkmaktadırlar. Yine mahalle içerisinde savaş alanında var olan mühimmat olasılığını da unutmamak gerekmektedir. Çocuğun bunlardan biri ile karşılaşması beraberinde büyük bir faciaya yol açacaktır. Yazılara ve kolluğun davranışlarına bağlı sosyal dışlanma yaşanması kısmen de olsa görülmekle beraber bu durumun ileriki bir zaman diliminde daha acı olarak yüzünü göstereceği durumu ağır basmaktadır.

Yasak Sürecinde Yaşanılan Sıkıntılar:

İlan edilen sokağa çıkma yasağı süresinde çocukların çok büyük bir kısmı bodrumlarda saklanmışlardır. Yapılan mülakatlarda çocukların bodrumlarda yeterince besin maddesine ulaşamadığı, içme suyunu kullanamadığı ve hijyen açısından gerekenleri yapamadığı sonucuna ulaşılmıştır. İçme suyu yerine yağmur suyunun süzgeçten geçirildiği gerçekliği dillendirilmiş, çocukların büyük kısmı güneş yüzü göremeyip banyo yapamamışlardır. Yasaktan sonra doktor muayenesinden geçen çocuklarda kan değerinin düşük olduğu, demir eksikliği, yetersiz beslenmeye dönük olarak gelişim bozukluğu, öksürme, gribal enfeksiyon (üst solunum yolu enfeksiyonu), güneş ışını almamasından kaynaklı cildinde hassaslaşma tanıları konulmakla beraber depresyon tanısı da çokça konulmuştur.

H; *Yafes Mahallesinde oturuyor. 3 yaşında. İkinci yasakta hayatını kaybeden Hediye ŞEN'in kızı. (NOT: Mülakat babası ile alınmıştır.) Anneleri savaş süresinde ikinci yasağın ilk günlerinde öldürülmüştür. "Gece uyanıp annesini çağırınca susması için kulak mememi ağzına yanaştırıyorum ve öyle onu emip uyuyabiliyor. Benim dışımda kimseyle konuşmuyor, kimsenin yanına gitmiyor. Çocuklara annelerinin uzak bir yere gittiğini ve döneceğini söyledik. Büyük olan çocuklarım durumu biliyorlar ama küçükleri her gün annemiz ne zaman gelecek diye soruyorlar, ne cevap vereceğimi bilmiyorum. 8, 6 ve 3 yaşında üç tane çocuğum var. Çocuklarım annelerinden sonra küfür etmeye başladılar. Kızım sesini çıkarmıyor sadece yerinde oturup ağlıyor. Çocuk olmalarına rağmen öfkeli. Korku yerini öfke ve kine bırakmış durumda öyle ki Türkçe konuşulan bir ortamdan kaçıyorlar, orada kalmak istemiyorlar. Çocukların bir yeri ağırmış olsa "polis" yaptı diyorlar. Gelip ve görsünler. Bu çocuklara ne oldu.*

U; *Yafes Mahallesinde oturuyor. 7 yaşında. Yasak boyunca Cizre'de kalmışlar. Çatışmalarda babasını kaybetmiş. (görüşme dedesi ile alınmıştır). "Çocuk alt üst oldu. Geceleri uykudan uyanıyorum, altını ıslatıyor. Gündüz bile tek başıma tuvalete gitmiyor. En çok silah oyunu oynuyor. Çamurdan bomba yapıyor. Gecen zırhlı araçlara atma oyunu oynuyor. Sürekli silah sesi geldiğini söylüyor. Bir şeker bile yese babasının mezarına gidip onla beraber yemek istiyor. Hep onun mezarının başında olmak istiyor. Onu çok özliyor. Eskisi gibi konuşmuyor kimseyle, sadece susuyor ve babamın intikamını alacam diyor. Eskiden yaşadıklarını unutmuyor gibi sanki hafızası silinmiş eskiyi hiç hatırlamıyor. Sadece babasını hatırlıyor."*

(Resim-10 ve Resim-11. Görüntüler Genel Olarak Alınmıştır.)

Resim-10

Resim-11

6. GÖZLEM VE TESPİTLER

- ✓ Resmi olarak yasağın kaldırılmasına rağmen fiili olarak güvenlik güçleri tarafından uygulanan yasak politikalarının, insanların yaşamlarını düzenleyip devam etmeleri önünde engel oluşturduğu anlaşılmaktadır.
- ✓ Kadınlar, evde ve evden ayrıldıktan sonraki süreçte bir yandan ev içi düzeni ve işleyişi sağlama yükümlülüğü hissetme, diğer taraftan aile bireylerini bir arada tutmaya çalışarak güvenliklerini sağlama misyonu arasında kendine odaklanamama ve kendi duygu ve ihtiyaçlarını erteleme durumu gözlenmiştir,
- ✓ Toplumsal yaşam içerisinde güvenlik ve korunma ihtiyaçlarının karşılandığı mekanların talan edilmesi ile insanların güven duygusuna zarar verildiği gözlenmiştir. Ayrıca ev içinde de yürütülen saldırı ve işgal faaliyetleri sonucu kadınlar da evlerine dair kirlenmişlik duygusu oluştuğu ve bu sebepten dolayı kalan eşyalarını da kendilerinin yaktığı ifade edilmiştir,

- ✓ Mahalle içerisinde zırhlı araçlar tarafından yapılan tehdit anonsları ile evlerini terk etmek zorunda bırakılan ailelerin aslında “ya evinizde kalarak ölürsünüz, ya da evinizi terk ederek açlık, yoksulluk veya çatışma arasında kalarak ölürsünüz” şeklinde bir politika yürütüldüğü yapılan görüşmelerde anlaşılmaktadır.
- ✓ Silahlı çatışmanın yanında mahalle aralarında yapılan anonslarda cinsiyetçi küfür ve hakaretlerin edilmesi, evlerinden çıkmaları için “**terörist olarak kabul ederiz ve vururuz, çıkmazsanız!**” sözleriyle tehdit edilmeleri, ancak evden çıkıp yasağın kalkmasıyla evlerine döndüklerinde harabe ile karşılaşmış olmaları insanların, anlamaya ve yorumlamaya dair bilişsel süreçlerine de zarar vermiştir,
- ✓ Gidilen evlerde kurşun yada patlayıcı maddelerden hasar görmeyen tek bir evin olmadığı gözlemlenmiştir. En ağır hasar olarak evlerin tamamen yakılarak kullanılamayacak durumda olduğu, en düşük hasar ise bütün camlarının ve kapılarının kırılmış olduğu, duvarlarda ve bazı eşyalarda kurşun izlerinin bulunduğu, ayrıca yine birçok eşyalarına da hasar verildiği görülmüştür.
- ✓ Güvenlik güçleri tarafından çıkarılmak durumunda kalan kadınlar gittikleri akrabalarının evlerinde de yine farklı huzursuzluklar yaşadıkları; aynı zamanda erkek problemi yaşamaları nedeniyle gittikleri ailelere karşı bir mahcubiyet duygusu olduğu ve bundan kaynaklı yasak kalkmadan risk alarak evlerine döndükleri tespit edilmiştir
- ✓ Yapılan görüşmelerde kadınların ve çocukların çatışma sürecinde yaşamda kalma çabalarından kaynaklı psikolojik tepkilerini çok anlamlandıramadıklarını, ancak yasak sonrası bu duyguların(lant vb zırhlı araçların sesi, her sokak başında oluşu, geceleri evlerin içine ışık tutmaları gibi yaklaşımlar) çok net bir şekilde farkındalık oluşturduğunu ve bundan kaynaklı yoğun stres yaşadıkları tespit edilmiştir.
- ✓ Aynı zamanda güvenlik güçleri tarafından evlerin duvarlarına yazılan aşağılayıcı cümleler, yine evlerde eşyalara verdikleri hasarlar (halıların yakılması, koltukların bıçaklanması, tabakların kırılması vb durumlar) kadınlarda bu korku ve kaygının düzelmesi ya da bu duyguların iyileşmesi durumunu zorlaştırmakta olduğu gözlemlenmiştir. Her yerde bu izlerin bulunması kadınların aynı travmayı defalarca yaşamasına sebebiyet vereceği bilinmelidir.
- ✓ Yoğun çatışma süreci, sokağa çıkma yasağı ve sonrası süreçlerin aktarımları kadınlar tarafından yapılırken, bu kadınların kendilerine dönük bir iyileştirme çabasından ziyade çocukları ve ailenin diğer fertlerine yönelik iyileştirme çabalarının olduğu gözlemlenmiştir.

- ✓ Sağlık sorunları yaşayan kadınların bu süre içerisinde durumlarının ağırlaştığı, tedavilerin zorlaştığı gözlemlenmiştir.
- ✓ Kadınların yaşadıkları sıkıntıları aktarırken sürekli ağladıkları ve titredikleri gözlemlenmiştir.
- ✓ Bu süre içerisinde çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için duygusal bir çöküntü yaşadıklarını bundan kaynaklı suçluluk duygusu hissettikleri tespit edilmiştir.
- ✓ Çocuklarının, ailelerinin, bütün yakın çevrelerinin ve kendilerinin yaşamda kalma endişesi ve sürecin muğlaklığından ötürü bilinmeze dair olan ifadelerden dolayı kaygılı oldukları gözlenmiştir,
- ✓ **“...çocuğumda yüksek ateş ve öksürük başladığında yanımda tek bir şurup vardı. Ama bu şurup çocuğumun şikâyetlerini giderecek bir şurup değildi. Sadece ilaçtır iyi gelir inancıyla çocuğuma içirdim, ama zehirlenebilirdi de...”** ifadesinden de anlaşılacağı gibi sağlık hizmetine ulaşamayan kadınlar ellerindeki alternatifler ile hem sağlıkçı hem de ihtiyaç halinde ebe misyonu üstlendikleri görülmüştür,
- ✓ Çocuklarda birincil ihtiyaçlarının karşılanamamış olmasından kaynaklı bünye zayıflaması ve mevsim koşulları nedeniyle sürekli soğuk algınlığı, zatürre vb hastalıkların baş gösterdiği ve iyileşme sürecinin kesintiye uğradığı gözlemlenmiştir.
- ✓ Yasak sonrası gözlem yapılan mahallelerde, dışarıda oynayan çocuk sayısının az olduğu, çocukların daha çok evlerinin bahçelerinde oynadığı gözlemlenmiştir.
- ✓ Sokakta sürekli seyir halinde olan güvenlik güçlerine ait zırhlı araçların olması çocuklarda korku ve paniğe yol açtığı bundan kaynaklı çocukların, bu araçları gördüğü gibi evlerine kaçtıkları gözlemlenmiştir.
- ✓ Geceleri zırhlı araçların seyir halinde sokaklarda olmaları ve gelen telsiz sesleri, evlerin içine tutulan ışıklandırmalar; çocukların sürekli uykularının bölünmesine, annelerine sarılarak uyumalarına ve ağlamalarına, yoğun korku yaşamalarına neden olduğu tespit edilmiştir.
- ✓ Çatışma yaşanan mahallelerde olan bazı okulların karakola dönüştürüldüğü, bundan kaynaklı çocukların okula gitmek istemedikleri tespit edilmiştir.
- ✓ Çocukların gittiği okullar yandığından, ailelerin çocuklarını uzakta olan okullara güvenlik kaygısı taşıdıkları için göndermek istemedikleri tespit edilmiştir.

- ✓ Okullara gitmek zorunda kalan çocukların tek başına okula gitmek istemedikleri, sürekli annelerinin ya da evden birilerinin onlara refakat etmelerini istedikleri, çocuklarda okula ve okumaya dönük bir fobi oluştuğu, kadınların aktarımlarıyla da gözlemlenmiştir.
- ✓ Güvenlik güçlerinin kadınlar ve çocuklarının kolektif hafızasında “katleden, küfreden, saldıran” olarak yer edinmesinden sebebiyle günlük yaşamda her an onlarla karşılaşma ihtimali kadın ve çocuklarda yüksek bir risk olarak algılanmakta, mevcut kaygı ve travma durumunu canlı tutarak artırmaktadır.